

Satu Perälä-Littunen

**Kuka meillä kotona kasvatti? - Kasvatusvastuu ja sen
jakautuminen 1910–1930 syntyneiden lapsuusmuistoissa**

**Pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2000
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa tarkastellaan kotikasvatuksen vastuun jakautumista 1910–1930 luvuilla syntyneiden, Museoviraston kyselyyn vastanneiden lapsuusmuistojen valossa. Kuka lasta 1900-luvun alkupuoliskolla kasvatti, äiti, isä vai joku muu? Mennyttä katsotaan nykyhetkestä käsin, jolloin nykyinen kasvatusajattelu on mukana sekä vastaajien tuotoksessa että tutkijan tulkinnoissa. Jotta kasvatusvastuun jakautumista olisi mahdollista tutkia, kartoitettiin ensin, mitä vastaajat kasvattamisella näyttäisivät ymmärtävän.

Tutkimuksen aineisto on poimittu Museoviraston kyselylehtisen 39 (1994), lasten kotikasvatusta käsitelleeseen osaan vastanneiden kirjoituksista. Aineisto koostuu 27 naisen ja 27 miehen vastauksista. Aineistoa analysoitiin laadullisesti, tosin määrällisesti laskettiin joitakin seikkoja, kuten niiden vastaajien määrä, jotka ilmoittavat äidin päävastuulliseksi kasvatuksesta.

Vastaajien lapsuudenkoti sijaitsi maalla vaikka vanhemmat eivät aina olleetkaan maanviljelijöitä. Joka tapauksessa perheissä oli paljon töitä, joiden tekemiseen tarvittiin myös lasten työpanosta. Perheissä oli keskimäärin kuusi lasta mutta monien vastaajien sisaruskuoli lapsena. Perheissä oli hyvin monen ikäisiä lapsia. Isovanhemmat olivat kuolleet tai he asuivat kaukana. Kurin pitäminen ja työhön opettaminen olivat tavallisimmat kasvatukseen liitetyt asiat. Uskonnolla oli tärkeä tehtävä sekä yleisen uskonnollisuuden (esim. lepopäivän pyhitys) että raamatun kasvatusohjeiden (esim. "Joka kuritta kasvaa...") kautta. Kasvatuksesta vastasi äiti. Niissäkin tapauksissa, joissa vastaajat ilmoittavat molempien vanhempien vastanneen kasvatuksesta, kasvattamiseen liitetyt tehtävät jakoutuivat vanhempien kesken: äiti neuvoi ja isä kuritti. Työhön oppimisen ajateltiin tapahtuvan mallia seuraamalla ja lapselle työtehtäviä antamalla. Erityistä opetusta vaativat lukeminen ja laskeminen. Vanhemmat sisarusukset vahtivat nuorempia sekä opettivat ja neuvoivat näitä. Kurittamiseen he eivät osallistuneet.

Avainsanat: kotikasvatus, muistelu, kasvatusvastuu
Key words: child rearing, memories, responsibility

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 MUISTOT JA MUISTELU	8
2.1 Mitä muistaminen on ?	8
2.2 Muistelun merkityksestä	11
3 KASVATUSVASTUU	13
3.1 Vanhemmuus ja kasvatus	13
3.2. Kasvatusvastuu monitahoisena käsitteenä	15
4 ENTISAIKOJEN KASVATUS	20
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
5.1 Aineisto, tuottajat ja tuottamisen ehdot	24
5.2 Analyysi	29
6 TULOKSET	32
6.1 Lapsuuden perhe ja koti maalla	32
6.2 Kasvatuksen määrittäminen	36
6.2.1 Kuritus ja rajojen asettaminen	38
6.2.2 Työhön opastaminen	39
6.2.3 Opettaminen ja neuvominen	41
6.2.4 Uskonto, tavat ja tunteet	41
6.2.5 “Kasvatus on hieno sana”	44
6.3 Kasvatusvastuun jakautuminen	45
6.3.1 Äidin tai isän kasvattamat	46

6.3.2 Kasvatusvastuu vanhempien yhteinen	47
6.3.3 Sisarukset perheyhteisössä	48
6.3.4 Isovanhemmat kasvattajina	51
6.3.5 Muut kasvattajat	52
6.3.6 Yhteenvedo tuloksista	53
7 POHDINTA	55
LÄHTEET	59
LIITTEET	63

1 JOHDANTO

Nykykeskustelussa ja erityisesti tiedotusvälineissä vanhempien vastuu lastensa kasvatuksesta otetaan aina aika ajoin esille. Erityisen huolen aiheena tuntuu olevan se, kuka vastuuta yleensä enää ehtii kantamaan. Vanhemmat tekevät pitkiä työpäiviä ja harrastavat, lapset viedään päiväkotiin ja kouluikäiset lapset viettävät pitkiä aikoja ilman aikuisten seuraa ja valvontaa (ks.esim. Pulkkinen 1997). Keskustelussa tuntuu olevan implisiittisesti läsnä ajatus entisajan kasvatuksen paremmuudesta ja vanhempien silloisesta suuremmasta vastuunkannosta. Ajattelemme, että aikaisemmin vanhemmat kantoivat vastuunsa, pitivät lapsensa kurissa ja kasvattivat kunnon kansalaisia. Mutta mitä kertovat 1910-1930 syntyneet lapsuutensa kasvatuksesta?

Kasvattamista koskevien uskomusten ja ajattelun, mukaan lukien vanhempien käsitykset siitä, kenelle kuuluu vastuu lasten kasvattamisesta, voidaan ajatella olevan ainakin osittain aikaisemmilta sukupolvilta siirtyneitä. Tämän mukaan nykyisten vanhempien kasvatustajattelussa pitäisi olla ainakin 'jäänteitä' siitä miten heidät itsensä on kasvatettu ja kenen vastuulla heidän kasvatuksensa oli.

Perhe on eräs niistä kulttuurimme järjestelmistä joissa sukupuolella on merkittävä rooli. Samalla tavoin kuin kulttuurissa yleensä myös perheessä ihmisiin kohdistuu heidän sukupuolensa mukaan erottuvia odotuksia. Esimerkiksi 'pojat eivät itke', 'lasten hoitaminen on isälle vaikeampaa kuin äidille, jolta se käy luonnostaan.' Kotia yleensä pidetään ja varsinkin aikaisemmin pidettiin naisen vastuualueena. Se mille kotona näyttää ja tuoksu (erityisesti suomalainen ilmiö lienee pullantuoksu) on naiselle joko kunniaksi tai häpeäksi. Muun muassa Alanko (1997, 71) toteaa käsitellessään Hellénin 'Äiti leipoo' -runoa "Pullan tuoksu siistityssä lauantaissaan tuvassa on mielessä

säilyvä lapsuusmuisto.” Kaarnisen (1995,235) mukaan naisten opinnot ja erityisesti naimisissa olevien naisten 1920-luvulla yleistynyt kodin ulkopuolinen ansiotyö, nähtiin uhkana perheelle ja kodille. Naisen varsinainen ja oikea kutsumus oli hoitaa kotia ja lapsia. Tätä taustaa vasten voisi ajatella, että arkipäivän kasvatus on alue, joka kuului erityisesti äidin vastuulle. Usein tällaisessa ajattelussa kuvataan myös kasvatusvastuun ‘kuuluvan luonnostaan’ toiselle vanhemmista. Kasvatusvastuun kantamiseen vaikuttavia muita tekijöitä ovat vanhempien työ ja perheen asuinympäristö.

Tarkoituksena on katsoa mennyttä nykyhetkestä käsin. Näin toimitaan monesta eri syystä: Ensiksikin aineisto on tuotettu nykyhetkessä. Sen tuottamista ohjaavat teemat ja kysymykset ovat tämän päivän tuotteita. Toiseksi tutkija ja hänen ajattelunsa ovat tätä päivää, olisi hyvin vaikeaa ymmärtää ja tulkita 1910-1930 syntyneiden ihmisten vanhempien kasvatustajatteluja sillä tavoin kuin se aikoinaan on ymmärretty. Kolmanneksi menneen tarkastelu tulee mielestäni mielekkääksi juuri sen takia, että se selittää jotain myös nykyhetkestä. Samoin kuin Saarenheimo (1997,26), koen entisen ja vieraan viittaavan “aikoihin ja elämänmuotoihin, jotka ovat minulle kokemuksellisesti vieraita ja silti tunnistettavasti omaa elämänmuotoani ja kokemistapaani konstituivia.”

Muistin ja muistelun ymmärtämisen osalta lähestymistapani on diskurssianalyttinen. Näen aineiston nykyhetkessä rakentuvana, vastaajan tietyssä tuottamistilanteessa kirjoittamana selvityksenä hänen lapsuudestaan. En pyri tämän selvityksen perusteella löytämään mennyttä aikaa koskevia faktoja, vaan katson, että selvityksessä ovat limittyneet menneen ajan tapahtumat, nykyhetken ymmärrys ja kirjoittajaan liittyvät tekijät (esim. kirjoituskyky ja voimat). Lähestymistapani on myös fenomenologinen. Tarkoitukseni on selvittää kasvatusvastuun ymmärtämistä: Kenen tehtäväksi ihmiset kasvattamisen mieltävät ja mitä ihmiset kasvattamisella ymmärtävät? Haen siis kirjoittajien yhteistä ja jaettua ymmärrystä näistä seikoista.

Informantit valittiin Museoviraston kyselyn 39 (Lasten kotikasvatus) vastaajan omaa kasvatusta käsitelleisiin kysymyksiin vastauksen kirjoittaneista. Mukaan otettiin yhtä monta miestä ja naista koska ajateltiin, että sukupuoli on kotikasvatuksessa sekä kasvatettavan että kasvattajan osalta tärkeä kategoria. Käytännössä toimitettiin niin, että

vuosina 1910-1930 syntyneiden vastauksista on mukana 54. Miehiä oli näihin teemoihin vastanneiden joukossa huomattavasti vähemmän kuin naisia.

Tässä tutkimuksessa kuvataan vuosina 1910–1930 syntyneiden vastaajien kotikasvatusta, kuka heitä kasvatti, millä tavoin he kasvattamisen ymmärtävät ja kenellä heidän mukaansa oli päävastuu. Mielenkiinto kohdistuu myös siihen, mitä perusteluita ja selityksiä kasvatustavoihin jakautumiselle kirjoittajat esittävät.

2 MUISTOT JA MUISTELU

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu kirjoitetuista vastauksista kysymyksiin, jotka koskivat vastaajan saamaa kotikasvatusta. Koska vastaajat ovat syntyneet 1910-1930 saadut kasvatuksen kuvaukset perustuvat vastaajien muistoihin. Tästä syystä on tarpeellista tarkastella lähemmin, mitä muistamisella tarkoitetaan ja minkälaisesta muistamisesta on kysymys.

2.1 Mitä muistaminen on ?

Korkiakangas (1996) esittelee tutkimuksessaan 'Muistoista rakentuva lapsuus' Tulvinigin (1985) pitkäkestoisen muistin kolmijaon. Tulving jakaa pitkäkestoisen muistin, säiliömuistin kolmeen osaan. Ensimmäinen tallenne sisältää automaattisiksi muuttuneita, ilman tietoista muistelua toteutettavia toimintoja (esimerkiksi polkupyörällä ajo). Toinen on yleinen tietoa koskeva generinen tai semanttinen muisti (esimerkiksi pyörän yleinen toimintaperiaate) ja kolmas episodinen muisti eli tapahtuma muisti, joka pitää sisällään henkilökohtaisesti koettujen yksittäisten, konkreettisten tapahtumien muistamisen (esimerkiksi polkupyörällä ajon opettelu muisteleminen).

Tämän tutkimuksen kannalta generinen muisti ja sen lisänä episodinen muisti ovat tärkeimmät. Aineistossa on episodisen muistin piiriin kuuluvia 'kertomuksia' vastaajien yksilöllisistä muistoista, menneistä tapahtumista ja ihmisistä. Yksilöllistä muistoista kootaan yleisemmällä tasolla liikkuva kuvaus kirjoittajien vanhempien vastuuta koskevasta ajattelusta. Korkiakankaan (1996) mukaan generinen muisti luo ikään

kuin kognitiivisen perustan muistoille, episodinen kuvittaa niitä henkilökohtaisilla tapahtumasisällöillä. Generisen muistin luoma kognitiivinen perusta ja siihen ikään kuin tarttuneet yksityiset muistot eivät tue käsitystä kummankaan muotoutumisesta toisen mukaan. Kuitenkin nämä kaksi muistia vaikuttavat toinen toisiinsa, generinen, kollektiivinen muisto Korkiakankaan (mts.24) mukaan esimerkiksi näin: “Erityisesti viime vuosikymmenien aikana kollektiivista muistokulttuuria on alkanut yhä enemmän muokata joukkotiedotus: lehdistö, radio ja televisio luovat ikään kuin kollektiivisten muistojen kehikkoja, mutta samalla ne kietoutuvat henkilökohtaiseen muisteluun. Joukkotiedotus on osa arkielämää, sen välittämät tiedot, mallit ja maailmankuva työntyvät yksilöllisenkin muistin aineksiksi.” Nähdäkseni vaikutusta on myös toisin päin eli henkilökohtainen muistelu, esimerkiksi tiedotusvälineissä tapahtuva, muokkaa generistä muistorakennetta.

Kollektiivisen, generisen muistin tasolla on Le Goffin (1992) mukaan mahdollista erottaa viisi kehitysvaihetta:

1. Kirjoitustaidottomien yhteisöjen etninen muisti
2. Esihistoriasta antiikkiin, suullisesta kirjoitettuun muistiin
3. Keskiajan muisti, joka oli tasapainoilua suullisen ja kirjoitetun muistin kesken
4. 1500-luvulta nykyhetkeen kirjoitetun muistin lisääntyminen
5. Nykyajalle luonteenomainen muistiaineksen runsaus.

Tämän tutkimuksen aineisto on nimenomaan kirjoitettua muistia, jonka kirjoittajat ovat tarkoittaneet osaksi yhteisön muistia. Kirjoitus sinänsä on ensimmäisiä ellei ensimmäinen henkilökohtaisten muistojen tallentamisen muoto. Vähämäki (1996,58) kirjoittaa kirjoituksesta näin: “Sen avulla muisti laskeutui taivaasta maahan ja siirtyi jumalten hallinnasta ihmisten kontrolloitavaksi ja manipuloitavaksi.” Kirjoittava muistelijä siis kontrolloi ja hallitsee muistojaan, hän kertoo muistoistansa sen mitä haluaa, minkä näkee tarpeelliseksi ja suotavaksi kontribuutioksi yhteisön muistille.

Määttänen (1996) liittää termiin ‘muistelu’ muistamisen lisäksi tunteet ja tunnelmoinnin. Hänen mukaansa muistin ja muistelun välillä on samantapainen

dikotomia kuin järjen ja tunteiden, jopa samoilla arvotuksilla. Muistaminen on jollakin tavalla arvokkaampaa kuin tunnelmoiva muistelu. Määttänen (mts.15) kirjoittaa muistin tutkimuksesta käyttäen 'uuttera varastomies' -metaforaa. Muistaja on kuin uuttera varastomies, joka noutaa mielensä hyllyiltä mitä verstaassa tarvitaan. Muistaminen nähdään tämän tutkimustradition piirissä suorituksena, toistamisen työnä.

Psykologiset muistiteoriat ja -mallit (ks. esim. Baddley 1997) eivät mielestäni tavoita muistelun ydintä, koska muistelussa mielenkiinnon kohteena ei ole se, kuinka hyvin tai huonosti jotkin asiat ovat muistelijan mielessä säilyneet. Tarpeellista ei myöskään ole tietää, olivatko asiat todella niin kuin muisteliija kertoo. Psykologisten muistiteorioiden yhteydessä käytetään myös usein säiliö -metaforaa (vrt. Määttäsen 1996 'varasto'). Muistissa olevat asiat ovat säilössä aivoissa, joista ne sitten otetaan esille. Määttäsen ja Nevanlinnan (1996,8) mukaan "on havaittavissa merkkejä siitä, että säiliömuistin sementoitu pinta on alkanut kuplia tai pulputtaa." Psykologiassa haetaan toisia, muistia ja muistamista paremmin kuvaavia metaforia.

Muistaminen ja muistelu on mahdollista nähdä uudesta näkökulmasta, jossa yksilö ja yhteisö kietoutuvat muistamisessa toisiinsa (Juhila 1996,187). Muistia ei käsitellä puhtaasti yksilön ominaisuutena vaan myös yhteisöllisenä (esim. Cole 1990). Esimerkiksi diskurssianalyttisessä lähestymistavassa ajatellaan, että ihmisten menneisyyttä käsittelevät selonteot (account) vaihtelevat selvityksen tarkoituksen mukaan ja rakentuvat tietyssä viestintätilanteessa (Middleton & Edwards 1990). Myös kieli ja sitä kautta kulttuurinen järjestys asettaa raamit muistelulle. On vaikea muistaa tai kirjoittaa asioista tai ilmiöistä joita ei ole käsitteellistetty, eli joille ei ole olemassa sanoja. Muisteluun vaikuttavat yhteisesti jaetut vuorovaikutuksen käytännöt, mitä jossakin tilanteessa on sopivaa muistaa ja kertoa (Juhila 1996, 187).

Tässä tutkimuksessa muistaminen ja muistelu määrittävät Juhilaa (1996,186) mukailten sosiaalisesti tapahtumaksi, koska muistamista tarkastellaan kirjoittajan nykyisyydessä kiinni olevana merkityksellisenä toimintana. Tutkimuksen tavoitteena on tulkita tätä merkityksellisyyttä, toisin sanoen minkälaisena ilmiönä kasvatusvastuu näyttäytyy tämän tutkimuksen vastaajien kirjoituksissa.

2. 2 Muistelun merkityksestä

Muistelu on perinteisesti liitetty vanhuuteen. Suhtautuminen vanhojen ihmisten muisteluun on kuitenkin sekä tutkimuksen piirissä että vanhustenhuollossa muuttunut. Runsas menneiden aikojen muistelu nähtiin aikaisemmin merkkinä mentaalista taantumasta, menneessä elämisestä. Siispä muistelua pyrittiin vanhustenhuollossa ehkäisemään järjestämällä vanhuksille muuta puuhaa esimerkiksi askartelua. Ymmärrys muistelun merkityksestä muuttui kuitenkin 1960-luvulla amerikkalaisen psykiatrin ja gerontologin Robert N. Butlerin kirjoitusten myötä. Muistelusta tuli osa psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitoa vanhuudessa. Asiassa on kuitenkin Saarenheimon (1997,34) mukaan toinenkin puoli. Tällä tavoin ymmärretystä muistelusta tuli vanhuuteen liitettyä ja se irtosi ihmisten arkipäiväisestä elämästä. Muistelu ikään kuin kuului vain vanhuuteen. (Saarenheimo 1997).

Tällä hetkellä tutkimuksen piirissä muistelua ei enää liitetä kiinteästi vanhuuteen eikä sen terapeutista merkitystä korosteta. Myös tutkimuksellisesti muistelusta on tullut osa arkipäivää ja sen puhekäytäntöjä (Saarenheimo 1997). Vaikka muistoja ei enää nähdä sillä tavoin terapeuttisina kuin aikaisemmin, ymmärretään, että muistoista voi kuitenkin tulla ihmisille positiivinen voimavara, jolloin ne muodostavat osan nykyhetkessä selviytymisen resursseista (Juhila 1996,185). Tähän ilmiöön liittyy usein muistojen yhteydessä esiintyvä nostalgia, aika kultaa muistot. Nostalgia tarkoittaa kirjaimellisesti koti-ikävää, abstraktimmalla tasolla nostalgia voidaan ymmärtää symboliseksi paluuksi aikaan ja paikkaan, joiden muisteleminen tuottaa mielihyvää (Knuutila 1994, 10). Tämän tutkimuksen vastaajien kohdalla nostalgia lähestyy oikeastaan myös konkreettisempaa koti-ikävän määrittelyä, palaavathan kyselyyn vastaajat ajatuksissaan nimenomaan lapsuuden kotiinsa. Tuottaako tämä muistelu heille ikävää, toivetta kyetä palaamaan menneisiin aikoihin eli nostalgiaa, vaihtelee vastaajasta toiseen.

Muistaminen ja muistelu on osa arkielämää jopa siinä määrin, että emme oikeastaan voi olla muistamatta. Määttänen (1996,19) kirjoittaa: "Eräässä mielessä

muistaminen on tapamme olla olemassa.” Siis kysymys on jostakin, jota teemme koko ajan. Tämän tutkimuksen kirjoittajat kokevat ehkä kuitenkin tekevänsä jotain ainutlaatuista tallentaessaan mennyttä elämää tutkijoille ja jälkipolville. Muistelun merkitys vastaajille näkyy mielestäni siinä ajassa ja vaivassa, jonka he ovat vastaustensa kirjoittamiseen uhranneet. Vastaajissa on vanhempia henkilöitä, joiden käsialasta voi aavistella kirjoittamisen olleen melkoinen ponnistus.

Kyselyyn vastaamisen täytyy olla näille henkilöille monilla tavoilla palkitsevaa ja merkityksellistä. Joidenkin vastaajien kohdalla voisi puhua jopa terapiasta. Eräs 1919 syntynyt vastaaja aloittaa vastauksensa dramaattisella kertomuksella syntymästään ja viisivuotiaana tapahtuneesta suulakihalkion korjausleikkauksesta. Kuvaus päättyy seuraavasti: “Anteeksi tämä kirje ja elämän vaiheeni. Jos tämä kiinnostaa niin olen iloinen että jotakin tietoa saatte vanhanajan leikkauksista.” Hänellä vastaaminen palveli sekä tiedon välittämistä että toimi tapana käsitellä traumaattisia lapsuuden tapahtumia.

Useimmat vastaajat, varsinkin he, jotka pyrkivät vastaamaan kaikkiin Museoviraston kyselyihin, todennäköisesti näkevät muistelutyön merkittävänä ei niinkään itsensä kannalta vaan tapana tallentaa mennyttä elämää, kansallista perintöä. Tähän viittaa runsas tosiasioiden, esimerkiksi tapahtuma-aikojen ja -paikkojen, muistelu. Vastaajat eivät koe omia henkilökohtaisia tunnelmiaan ja tunteitaan niin tärkeiksi kuin pyrkimyksen koota faktoista entinen elämä sellaisena kuin se rakentuu useamman henkilön asioita muistellessa. Kirjoittaessaan omia muistojaan he todennäköisesti tuntevat tekevänsä palveluksen nimenomaan yhteisölle, he vaalivat kulttuurista perintöämme. Muistelulla tuetaan myös oman ryhmän, samat tapahtumat kokeneiden muistojen ‘totuuden oikeutusta (Saarenheimo 1997, 100). Saarenheimon haastatellut kuvasivat eroa nuorten ihmisten ‘totuuden’ ja heidän ‘totuutensa’ välillä selittäen nuorten toteavan heidän muistoistaan ‘semmosta ei oo ollukkaa’ (s. 101).

3 VANHEMMAN KASVATUSVASTUU

3.1 Vanhemmuus ja kasvatus

Liitämme kotikasvatuksen automaattisesti vanhemmuuteen. Kuitenkin vanhemmuus jaetaan kirjallisuudessa useammanlaiseksi 'vanhemmuudeksi', jotka kaikki eivät välttämättä ole missään tekemisissä lapsen kasvatuksen kanssa. Puhutaan ainakin biologisesta, sosiaalisesta ja psykologisesta vanhemmuudesta. Biologinen vanhempi on joko synnyttänyt tai siittänyt lapsensa, sosiaalinen vanhempi on vanhempi suhteessa yhteiskuntaan ja psykologinen vanhempi on se, jonka lapsi vanhemmakseen tunnistaa (Hirsjärvi & Huttunen 1991, 38). Tämän tutkimuksen ja yleensäkin kasvattamisen tutkimuksen kannalta tärkein on psykologinen vanhemmuus. Sen henkilön kasvatustoiminnalla, jota lapsi vanhempanaan pitää, on kasvattamisessa eniten merkitystä (mts 38).

Sukupuoli on kotikasvatuksessa sekä kasvatettavan että kasvattajan osalta tärkeä kategoria. Suomen kielen sana 'sukupuoli' ilmaisema käsite on englannin kielessä jaettu kahteen hieman erilaiseen sukupuolen käsitteeseen. Ihmisen biologiseen ja fyysiseen olemukseen viitataan tavallisesti sanalla 'sex' kun taas sosiaalisesta sukupuolesta käytetään sanaa 'gender'. Suomen sanalla sukupuoli on kuitenkin olemassa nämä molemmat merkitykset. Näiden lisäksi Huttusen (1990) mukaan on vielä kolmas, sekä fyysisen että sosiaalisen olemuksen kattava 'sukupuoli', jollaiseksi me arkielämässä sukupuolen ymmärrämme. Arkipuheessa sosiaalinen ja fyysinen sukupuoli toimivat usein niin, että fyysisellä perustellaan sosiaaliseen sukupuoleen liitettyjä seikkoja, esimerkiksi puhutaan jonkin asian olevan luonnollisempaa toiselle sukupuolelle ja käytetään biologisia perusteita jollekin sosiaalisen sukupuolen piirteelle, esimerkiksi nainen sopii

paremmin hoivaajaksi jo vaistojensa (äidinvaisto) puolesta. Sukupuoli tässä tutkimuksessa tarkoittaa nimenomaan Huttusen (emt) määrittelemää arkielämän sukupuolta.

Se, mitä kuuluu kasvatukseen, ei ole yksiselitteistä. Lapsen varhaisvuosia pidetään tärkeinä ja merkittävinä, jopa joskus määräävinä sille, minkälainen ihminen lapsesta kasvaa. Psykologinen tutkimus korostaa erityisesti identifikaatioprosessin ja sosiaalistumisen merkitystä lapsen kasvulle ja kehitykselle. Vanhempien antama kotikasvatus nähdään siis kirjallisuudessa tärkeänä (esim. Tähtinen 1992, 7).

Hoikkalan (1993) tutkimuksessa vanhemmat eivät kuitenkaan halunneet nähdä itseään lainkaan kasvattajina. Kasvattamisessa on heille jotain, johon he eivät halua itseään tai lastaan liittää. Kuitenkin vanhemmat Hoikkalan tutkimuksessa usein painottivat rajojen asettamista ja turvallisten puitteiden luomista. Hoikkala ottaa esiin myös ammattilaisten suuren painon julkisessa kasvatustalustelussa, vanhemmista hän käyttää jopa sanaa 'mykkä'. Ainoat tilanteet, joissa vanhemmuus nousee näkyviin, ovat ongelmat lapsen kanssa. Näissä tilanteissa vanhempia usein syyllistetään voimakkaasti. Mielestäni ei olekaan mitenkään kummallista, jos vanhemmat irtisanoutuvat tällaisesta 'kasvatuksesta'.

Lastenkasvatusta on määritelty esimerkiksi Pulkkinen (1994,28). Hänen mukaansa "– – lastenkasvatus sisältää ne vanhemmuuden kautta tarkoituksellisesti ja tarkoituksettomasti välittyvät vaikutteet, jotka suuntaavat lapsen kehitystä." Pulkkinen kirjoittaa myös (mts.27), että lastenkasvatus ei ole yksisuuntaista vanhemman vaikutusta lapseen vaan että myös lapsi kasvattaa vanhempiaan.

Hirsjärven (1982) kotikasvatuksen määrittelyssä on samoja piirteitä kuin Värriin (1997) hyvän kasvatuksen näkemyksessä. Erityisesti tällainen seikka on lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksen esiin ottaminen. Seuraavassa Hirsjärven esittämät kotikasvatuksen pääkohdat eli hänen määritelmänsä mukaan vanhemmat ovat velvollisia vastaamaan seuraavista asioista:

- 1) lapsen perushoito, hänen fyysisestä kehityksestään ja terveydestään huolehtiminen

- 2) lapsen suojeleminen vahingollisilta ja ikäkauteen sopimattomilta vaikutteilta
- 3) lapsen ajattelun ja tunne- ja tahtoelämän tukeminen kuhunkin ikäkauteen soveltuvalla tavalla ja kasvatettavan laadun mukaisesti
- 4) lapsen harjaannuttaminen sellaisiin tapoihin, joita pidetään olennaisina yhteisössä toimimisen ja ihmiskunnan kehityksen yleisten päämäärien kannalta.” (Hirsjärvi 1982, 86-87).

Tässä tutkimuksessa on kysymys kotikasvatuksesta erotuksena ammattikasvattajien erilaisissa instituutiossa antamalle kasvatukselle. Ajattelen vanhempien olevan tavallisimmin niiden henkilöiden, jotka tätä kasvatusta antavat, mutta en sulje pois muidenkaan kasvattajien osuutta, kunhan kasvattaminen tapahtuu lapsen kotona.

3.2 Kasvatusvastuu monitahoisena käsitteenä

Kirjallisuuden perusteella kasvatusvastuun merkitys on moninainen. Vastuu voidaan nähdä ja usein nähdäänkin taloudellisena huoltovastuuna. Se, joka vastaa lapsen elatuksesta, on myös kasvatusvastuussa. Amerikkalaisessa asiaa käsittelevässä kirjallisuudessa tällainen vastuu liitetään usein köyhyyteen ja yksinhuoltajuuteen, jolloin erityiseksi keskustelun kohteeksi nousee yhteiskunnan rooli tämän vastuun kannossa (ks. esim. Chase-Lansdale & Vinovskis 1995). Toisaalta amerikkalaisen perinteen valossa ollaan huolestuneita myös yhteiskunnan liiallisesta sekaantumisesta vanhempien kasvatustyöhön: Yhteiskunnan vastuunotto nähdään vanhempien yksilöllisten oikeuksien loukkauksena (esim. Fanagan & Horn 1996). Jokin aika sitten Britanniassa konservatiivinen hallitus purki hyvinvointivaltiota ja otti esiin vanhempien vastuun lapsistaan esittäen nimenomaan, että vanhempien tulisi kantaa vastuu jälkikasvustaan. Puhuttiin perhearvoista. Vastuunkanto tässä oli kuitenkin enemmän vastuuta lapsen elatuksesta kuin kasvatuksellista vastuuta (poikkeuksena tilanne, jossa lapsi oli syytteessä rikoksesta). (Fox Harding 1996). Syynä saattaa tietenkin olla se, että varsinaiseen

kasvatukselliseen vastuuseen on vaikeampi puuttua lainsäädännön avulla.

Vastuulla tarkoitetaan myös vastuuntuntoisuutta. Tämä kasvatusvastuun merkitys lienee Pohjoismaihin liittyvä piirre. Osittain tässäkin keskustelussa vastuu näyttäytyy lapsen elatuksena (ks. esim. Jensen 1998) mutta selvemmin kuin amerikkalaisessa keskustelussa tarkastellaan myös vanhempien varsinaisia kasvatustehtäviä, esimerkiksi moraalikasvatuksessa. Jensenin (1998,62) mukaan nykyiset vanhemmat joutuvat jollakin tapaa ratkaisemaan taloudellisen vastuun ja käytännön kasvatuksellisen vastuun välisen ristiriidan. Perheen elättäminen vaatii yhä suuremmissa määrin kahta työssäkäyvää aikuista, mutta lasten kasvattajaakin tarvittaisiin kotona. Toisaalta myös vanhempien ihmisten muisteluissa usein päällimmäiseksi jää entisaikojen työnteon ankaruus. Lasten kuvataan kasvaneen 'siinä sivussa' (esim. Ahponen & Järvelä 1983, 278).

Nykypäivän vanhemmuuteen ja kasvatusvastuuseen liitetään usein ajatus vanhempien välisestä tasa-arvosta, molempien vanhempien yhtäläisestä sitoutumisesta lapsen hoitoon ja kasvatukseen eli jaetusta vanhemmuudesta (esim. Huttunen 1998, 53). Jaettu vanhemmuus tarkoittaa usein isien entistä suurempaa osallistumista lastensa elämään. Käytännössä, ja tutkimuksellisesti käyttökelpoisesti, tämänkin käsitteen tarkempi määrittely osoittautuu vaikeaksi. Lamb (1986, 8) erottaa vanhemmuuteen sitoutumisessa kolme komponenttia: lapsen kanssa vuorovaikutuksessa olon (interaction), saatavilla olon (accessibility) ja vastuussa olon (responsibility). Vastuussa olo on näistä kaikkein vaikeimmin tutkittavissa (Huttunen 1998, 56). Vastuussa oloon kuuluu Lambin (mts 8) mukaan esimerkiksi lapsen vaatetuksesta, hoitojärjestelyistä ja lääkärikäynneistä huolehtiminen. Russell (1986,52) yhdistää vastuun kantamisen ja lapsen päivittäisestä elämästä huolehtimisen ja toteaa, että nämä kaksi seikkaa ovat kytköksissä toisiinsa. Mitä enemmän vanhempi päivittäisistä toiminnoista huolehtii, sitä enemmän hän myös vastaa niiden organisoimisesta ja toimivuudesta. Vastuu näin määritellen sisältää kuitenkin enemmän lapsen tarpeiden ajattelua kuin toimintaa, ja tällainen vastuu on vaikeasti tavoitettavissa tutkimuksessa, jossa aineisto muodostuu omien vanhempien kasvatustoiminnan muistelusta.

Filosofisessa ajattelussa 'vastuu' käsitetään yksinkertaisimmillaan vastaus- ja

selontekovelvollisuudeksi (accountability). Demokraattisessa yhteiskunnassa yksilöt eivät ole selontekovelvollisia pelkästään hallinnolle ja viranomaisille vaan myös toisille yhteiskunnan jäsenille (Henderson 1981,22). Kasvatusvastuun kohdalla tämä tarkoittaa vanhempien velvollisuutta kasvattaa yhteiskuntakelvollisia ihmisiä. Vastuun käsitteeseen kuuluu toiminnan tasolla kolme komponenttia: kognitiivinen (toimija on vapaa, kykenevä tekemään itsenäisiä päätöksiä ja valitsemaan perustellusti eri vaihtoehtoista), affektiivinen (toimijalla on moraaliseen toimintaa motivoiva kyky tuntea) ja konatiivinen (conative) (toimijalla on tarvittava tahdonvoima, jotta hän kykenee toimimaan moraalisesti oikeaksi katsomallaan tavalla) (emt.).

Aristoteles rakentaa vastuunalaisuuden hieman toisin: 1) teon on oltava vapaaehtoinen 2) tekijän on tiedettävä mitä hän tekee 3) tekijän tarkoitus perustuu ennen tekoa suoritettuun harkintaan siitä, mikä vaihtoehtoista on paras (Hirsjärvi 1987, 84). Aristoteleen ja Hendersonin (1981) luettelot listaavat osittain samoja seikkoja. Molemmissa vastuu liittyy vapaaehtoisuuteen sekä tekijän kykyyn harkita ja valita eri vaihtoehtojen välillä (kognitiivinen komponentti). Henderson (1981) ottaa kuitenkin huomioon myös tekijän muita kykyjä tai kyvyttömyyksiä. Tekijä tarvitsee myös tahdonvoimaa ja kykyä tuntea.

Verrattaessa Pulkkisen (1994, 28) lastenkasvatuksen määritelmää kasvatusvastuun määrittelyihin huomataan, että vastuu on mukana kasvatuksessa vain tarkoituksellisessa vaikutteiden välittämisessä. Vastuun määritelmien mukaanhan tekijän on oltava tietoinen siitä, mitä hän tekee, ja kyettävä jopa valitsemaan eri vaihtoehtoisista toimintatavoista. Myös Hirsjärvi (1981) liittyy kasvatusvastuun kasvatustietoisuuden käsitteeseen. Jotta vanhempi voisi olla vastuullinen kasvattaja, hänen olisi oltava tietoinen omasta tehtävästään ja tavoitteistaan kasvattajana. Kasvatustietoinen kasvattaja kykenee esittämään selityksen omalle toiminnalleen.

Edellä esitetyt komponentit luetteloivat vastuun kantamiseen tarvittavia kykyjä ja ominaisuuksia. Voisiko nyt tämän määritelmän valossa ajatella, että vanhempi olisi joskus kyvytön kantamaan vastuuta lapsensa kasvattamisesta ja sillä tavalla hänen vastuuttomuutensa olisi oikeutettua? Miten on kasvatusvastuun laita jos vanhemmalla ei

ole aikaa eikä voimia kantaa kasvatustavastuutaan? Täytyvätkö esimerkiksi alkoholistin kohdalla konatiivisen komponentin ehdot? Entä kognitiivisen komponentin arvioiminen, kuka sen tekee ja millä perusteella? Ja voiko ajatella, että kaikki aikuiset ihmiset ovat kognitiivisesti kykeneviä kasvattajia? Yhteiskunta voi tietyissä tilanteissa katsoa, ettei vanhempi ole kykenevä toimimaan vastuullisesti kasvatustehtävässä ja siirtää vastuun muualle. Värrä (1997, 27) on kuitenkin sitä mieltä, ettei kasvattaja voi paeta kasvatustavastuutaan. Värrä kirjoittaa kuitenkin 'hyvästä kasvatuksesta' eikä tarkastele kasvatusta ilmiönä, joka mittaa vanhempien 'kykyjä' edellä esitettyssä mielessä. Värriin lähtöoletuksena näyttäisi olevan se, että kykyjen puute ei ole este kasvatustavastuun kannolle.

Värrä (1997, 115) tekee myös eron vanhemman kasvatustavastuun ja ammattikasvattajan kasvatustavastuun välillä. Vanhemman ja lapsen välillä on voimassa auttamisvastuu - vanhempi vastaa lapsensa elämän ehtojen turvaamisesta. Vanhemman auttamis- ja kasvatustavastuu liittyy vanhemmuuteen *a priori* ilman mitään ajateltavissa olevaa vanhemman roolia. Rooli puolestaan on yhteiskunnallisten, sosiaalisten konventioiden määrittämä ja siten ajasta riippuvainen. Vanhempi on siis vanhemmaksi tullessaan, määrittäessään, vastuussa lapsensa kasvatuksesta riippumatta siitä, onko hän itse vastuustaan tietoinen tai kykenevä vastuun kanton.

Kasvatustavastuusta puhuttaessa vastuun puute tai sen siirtäminen muille kuin vanhemmille on itse asiassa se aihe, joka aikaansaa suuremman polemiikin niin tutkimuksen kuin mediankin piirissä. Esimerkiksi Lehti kirjoittaa vuonna 1961 (sic!) Suomen nainen -lehdessä (s. 2–3) näin:

Tämän julkisuuden on ainakin osittain aiheuttanut se seikka, että kasvatuksen kentällä ilmenneet vaikeudet ovat olleet pahenemaan päin: on esiintynyt ongelmia, joita ei ole täysin pystytty selvittämään, ja toisaalta varsinkin kasvavan nuorison käyttäytymisessä esiintyy epäkohtia, jotka suurelta osaltaan ovat peräisin kasvatuksen virheistä. – – Kasvatustavoitteiden kysymyksen esille ottaminen vaatii rohkeutta, koska se sisältää myös vastuun ottamisen ja tämä onkin kasvatustyön tämän

päivän ongelma. Haluammeko me ottaa vastuun kasvatuksesta?”

Edellä esitetyssä lehtikirjoituksessa ongelmaksi koetaan vastuuttomuus, josta sitten kirjoittajan näkemyksen mukaan seuraa epäselvyyksiä tai virheellisyyksiä kasvatustavoitteissa. Kirjoittaja määrittää kasvatusvastuun tavoitteiden määrittelyksi eli on päätettävä, mihin kasvatuksella pyritään, ja sitten vastattava näihin tavoitteisiin pyrkimisestä. Tässä kirjoituksessa ei tulkintani mukaan ole näkyvissä jälkeäkään Värin (1997) ‘hyvän kasvatuksen’ dialogisuudesta ja kasvatettavan itseksi tulemisesta. Tuoreempi yleisönosastonkirjoittaja syyttää vanhempia itsekkyydestä ja sillä tavoin vastuun puutteesta (Keskisuomalainen 25.9.1999). Lapset jäävät vaille hoitoa ja vanhempiansa huomiota koska nämä keskittyvät omaan elämäänsä (“Vanhempien omat halut ajavat lapsen tarpeiden edelle.”). Mitä kirjoittaja kasvatusvastuulla tarkoittaa, jää epäselväksi, mutta vastuuta hän kuitenkin pitää selvästi tärkeänä asiana (“Onneksi nykyään on nostettu edes puheenaiheeksi vanhempien vastuu – kaikille kun se ei ole itsestäänselvyys”).

Tämän tutkimuksen kannalta on ongelmallista, että monet vastaajat eivät halua käyttää sanaa ‘kasvatus’ tai ‘kasvatusvastuu’(ks.esim. Hoikkala 1993; Hirsjärvi & Huttunen 1991,24). Jos määritellään kasvatusvastuu edellä esitettyjen määrittelyiden yhteenvedona, voidaan päätyä tilanteeseen, jossa vastaajien käsitys ja tutkijan määrittely eivät kohtaa. Vastaajat ovat kuitenkin usein miten tunnollisesti vastanneet kysymyksiin kasvatusvastuusta ja sen jakautumisesta, joten he ovat asian jollakin tapaa hahmottaneet. Analyysissa lähdetään liikkeelle antaen aineiston ohjata, eli kasvatusvastuuta ei etukäteen määritellä vaan katsotaan, minkälaisia määritelmiä vastauksista on löydettävissä. Samalla määrittyy myös se, mitä vastaajat ovat kasvatukseksi käsittäneet, ja voidaan verrata eri määrittelyjä. Kasvattamisen määrittelystä rajataan kuitenkin pois huoltajana toimiminen eli taloudellinen vastuu, vaikka tällainen rajaus mielestäni tekeekin isille vääryyttä. Haluan keskittyä enemmän varsinaiseen kasvatustoimintaan, eli siihen mitä lapsen kanssa tehdään, miten häneen suhtaudutaan jne. Taloudellisen vastuun kantaminen jättää tietenkin rajallisesti aikaa kasvattajana toimimiselle ja siten tulee mukaan muutenkin kuin kasvattamisen taustana.

4 ENTISAIKOJEN KASVATUS

Entisaikojen vanhemmat eivät useinkaan mieltäneet kasvattavansa lapsiaan, nekin jotka katsovat kasvattavansa, uskoivat kasvattamisella yleensä olevan vain vähän vaikutusta siihen, minkälainen ihminen lapsesta kasvoi. Kasvatusta suuremman vaikutuksen ajateltiin olevan perintötekijöillä. Tätä ajattelua heijastavat monet sananlaskut, kuten ‘vestäjäänsä se lastu tulloo’ (Ruoppila 1954, 185).

Tavoitteena kasvatuksessa oli Ruoppilan (mts. 182) mukaan: “lapsi on kasvatettava itsenäisesti elämässä toimeen tulevaksi ja yhteiskuntaan sopeutuvaksi kansalaiseksi.” Virtanen (1988, 112) näkee kasvatuksella tavoiteltavan ihmisen laadun olevan sidoksissa siihen, minkälaiset ominaisuudet ovat tarpeen kussakin yhteisössä. Maataloudesta elantonsa saavan yhteisön jäsenten on oltava tottelevaisia ja vastuuntuntoisia, jotta he aikuisena näkevät ravinnosta huolehtimisen tärkeäksi. Nuoren väen on noudatettava vanhempien ja kokeneempien neuvoja ja ohjeita.

Vastaaajien lapsuudessa lasten kasvatuksen asiantuntijoiden merkitys oli vähäisempi kuin nykyisin. Tieto ei yksinkertaisesti levinnyt niin nopeasti kuin nykyään ja tietolähteitäkään ei ollut niin useita. Tästä huolimatta on paikallaan tutustua erityisesti kasvatustutkimuksen kannalta Tähtisen tutkimukseen (1992) kasvatustutkimuksen ja -suuntausten lähtökohtien muutoksista Suomessa 1850–1989. Tämän tutkimuksen kirjoittajien lapsuus osuu Tähtisen tutkimuksen ajanjaksolle, ja on mahdollista, että kirjoittajien vanhemmat ovat lukeneet Tähtisen tutkimuksen kasvatustutkimuksen ja hoito-oppaita sekä aikakauslehtiartikkeleita. Tähtinen huomauttaa, että hänen tutkimuksensa jaksot ovat viitteellisiä, eivätkä tarkkarajaisia (mts.83). Oletettavaa onkin, että sekä myöhempien että aikaisempien jaksoiden ajattelun ‘jälkiä’ näkyy tämän tutkimuksen informanttien

kirjoituksissa. Vastaukset on kirjoitettu nykyhetkessä, joten ne ainakin heijastavat myös nykyhetken kasvatustajatteluun trendejä. Tähtisen tutkimus muodostaa tärkeän 'pohjan', jota vasten vastaajien muistoja voi peilata.

Kasvatustajatteluilla Tähtinen (1992, 1) tarkoittaa tietyille aikakaudelle tyypillisen kasvatustajattelu- ja normiston lähtökohtia. *Uskonnollisen kasvatustajatteluun kauden (1850–1889) ajatteluun lähtökohtana oli raamattu. Lapsi oli Jumalan lahja ja vanhempien velvollisuus oli tämän lahjan kasvattaminen 'nuhteettomaksi kristityksi'. Vanhempi ei saanut kohdella lasta mielivaltaisesti mutta toisaalta hänellä oli tärkeä, Jumalalta saatu tehtävä, kasvattaa lapsesta kuuliainen ja nöyrä kristitty ihminen. Jos vanhempi pakeni tätä vastuutaan, eikä täyttänyt velvollisuuttaan, häntä uhattiin joissakin kasvatustajatteluissa jopa 'viimeisellä tuomiolla'. Useimmissa oppaissa tyydyttiin kuitenkin vain korostamaan vanhempien kasvatustehtävän tärkeyttä "ja heidän rooliaan Jumalan sijaisina" (Tähtinen 1992, 92). Vanhemmat sijoitettiin selvästi lasten yläpuolelle. Jumala oli kuitenkin vielä vanhempien yläpuolella ja vanhemmat vastuussa kasvatustyöstään hänelle eli he eivät voineet menetellä lapsensa kanssa oman mielensä mukaan. Rakkaus ja johdonmukaisuus olivat ne keinot, joiden käyttöä vanhemmille suositeltiin.*

Raamattuun perustuva kasvatustajattelu jakautuu kahdeksi pääsuunnaksi sen mukaan käytettiinkö ajatteluun perustana Vanhaa vai Uutta testamenttia. Erityisesti kasvatustajattelu suuntasi käsitys lapsen synnynnäisestä luonteesta eli ns. perisynti-oppi. Perisynti-opin mukaan lapsi oli syntymästään syntinen eli viallinen ihminen ja hänen kasvattamisena oli tämän syntisyyden voittamista tai ainakin vähentämistä. Käytännössä tämä tarkoitti lapsen oman tahdon murttamista ja rajoittamista, mikä merkitsi usein ruumiillisen kurituksen käyttöä. Perisynti-oppista poikkeavassa ajattelussa nojaututaan Uuden testamentin teksteihin ja niissä ilmenevään Jeesuksen näkemykseen lapsesta. Lapsi oli syntymästään hyvä ja 'pilaantumaton'. Kasvatuksella oli vain suojeltava ja hoivattava häntä. Vanhan testamentin ajatteluun tukeutuvassa kasvatuksessa lapsi oli kasvatuksen kohde, aikuinen oli kasvattaja ja kasvatustoiminta yksisuuntaista. Uuden testamentin näkemyksiin perustuvassa kasvatuksessa aikuisen ja vanhemman oli otettava oppia lapsen

viattomuudesta ja uskosta. (Tähtinen mts. 62–64, 89–98).

Uskonnollisen kasvatusmoraliteettikauden vaikutus näkyi mielestäni kasvatuksessa eniten vanhatestamentillisessa muodossaan. Lasten ruumiilliselle kuritukselle löydettiin perusteet raamatusta (ks. esim Ruoppila 1954, 156). Vitsan avulla lapsesta kitkettiin syntiä pois. Synniksi laskettiin myös monet sellaiset seikat, jotka nykyihmisen mielestä näyttävät perustuvan hyvinkin vanhoihin kansanuskomuksiin. Esimerkiksi leipää piti kohdella kunnioittavasti eikä viheltää saanut, koska se houkuttelisi paholaisen paikalle (Ruoppila mts. 54, 123).

Uskonnollinen kasvatusmoraliteettikausi maallistui ja sitä seurasi *lääketieteellinen kasvatusmoraliteettikausi*. Lääketieteeseen nojaavien kasvatusoppaiden ja artikkeleiden huippukausi oli 1920–1934 (Tähtinen 1992, 224). Lapsen fyysinen hyvinvointi ja siitä huolehtiminen alettiin nähdä vanhempien vastuualueeksi. Vanhempien tuli huolehtia lapsensa ravinnosta ja hygieniasta, jotta lapsi pysyisi terveenä (Tähtinen mts. 144–146). Lääketieteellinen kasvatusmoraliteetti pitää mielestäni ensimmäisen kerran sisällään ajattelua, jossa lapsen tuntemukset huomioidaan, vaikkakin vain hänen fyysisen hyvinvointinsa muodossa. Uskonnollisen kasvatusmoraliteetin kaudella oppaissa kasvatettiin lasta pelkästään muita ihmisiä ja ikuisuutta varten, nyt lapsen piti voida hyvin jo ‘tässä elämässä’. Joissakin oppaissa ja artikkeleissa alettiin 1920-luvun alussa kiinnittää huomiota myös lapsen psyykkiseen hyvinvointiin, mutta *psykologisen kasvatusmoraliteetin* ‘valtakausi’ alkoi vasta viisikymmenluvun puolivälin jälkeen (mts. 224).

Vastaajien lapsuudenajan kasvatusoppaiden neuvot olivat edellä esitetyn mukaan pääasiassa uskonnollisen ja lääketieteellisen kasvatusmoraliteetin mukaisia. Lääketieteellinen moraliteetti oli tulemassa esiin ‘uutena’ tapana ajatella kasvatusta ja uskonnollinen kasvatusmoraliteetti oli näkyvissä perinteenä. Psykologisen kasvatusmoraliteetin mukainen ajattelu eri muodoissaan on kuitenkin varmasti mukana vastaajien kirjoituksissa ainakin heidän nykyhetkessä tekemiensä tulkintojen kautta.

Raskas työnteko oli leimallista maalaiselämälle vastaajien lapsuudessa. Työteko ja siihen opetteleminen muodosti suuren osan 1900-luvun alun lasten elämästä (esim.

Aukia 1984, 173; Ruoppila 1954, 75; Korkiakangas 1996, 83; Virtanen 1988, 112). Lasten opettaminen työntekoon aloitettiin usein hyvinkin varhain. Oikeastaan monesti jo silloin, kun lapsi osasi sujuvasti puhua ja liikkua. Korkiakankaan (1996, 61) tutkimuksen 1920–1939 syntyneistä haastatelluista noin neljäsosa kertoi aloittaneensa työnteen jo 3–6 -vuotiaana. Nykyiseen kouluikään ehdittäessä lapsen oletettiin jo ansaitsevan itse leipänsä omien kätensä työllä (Ruoppila 1954, 75). Työtehtävät eivät heti olleet kovin vaativia. Kärpäsiä ja muita hyönteisiä oli hääteltävä pois lehmiä ja lypsäjiä häiritsemästä, puita kannettava sisään tai keinutettava pienen sisaruksen kehtoa. Palkaksi työnteosta sai hyvän mielen, tunteen siitä, että oli ollut hyödyksi. Usein työ ja leikki sekoittuivat lapsen mielessä eikä työtä koettu rasitteeksi. Työstä saattoi saada myös rangaistuksen, erityisesti jos sen suoritti huolimattomasti. (Korkiakangas 1996).

Työhön opettaminen ei ollut pelkästään varsinaisten tehtävien tekemisen oppimista vaan siihen liittyi myös moraalinen aspekti. Työtä tekemällä kasvoi yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi ja omaksui yhteisönsä vallitsevat arvot (Korkiakangas 1996, 76–77). Vaikka isä on perheessä se, jonka ansioksi laskettiin perheen elättäminen, osallistuivat kaikki perheenjäsenet voimiensa ja kykyjensä mukaan elannon hankintaan. Kirjallisuudessa puhutaankin 'sopeutuvasta perhetaloudesta' (adaptive family economy) tarkoittaen työstä toimeentulonsa saavan perheen tapaa ansaita elanto kaikkien työhön kykenevien voimin. Työssä olivat mukana niin naiset kuin lapsetkin. (Camps-Cura 1998). Itse asiassa isän käsittäminen perheen ainoaksi elättäjäksi ei ole historiallisesti kovinkaan vanha ilmiö (Lamb 1999, 3).

Ennen tämän tutkimuksen vastaajien lapsuusaikaa kasvatusvastuu kuului äidille lapsen ollessa alle 12-vuotias. Vielä aikaisemman perinteen mukaan äiti vastasi alle 7-vuotiaan lapsen kasvatuksesta. (Aukia 1984, 164). Mitä tämä kirjallisuudessa esitetty vastuunjako oikeastaan pitää sisällään, jää kuitenkin epäselväksi, samoin kuin se, mitä kasvattamiseksi on ymmärretty. Erilaisten työtehtävien opettamisessa näyttäisi kuitenkin olevan tapana se, että työn opettaa se, joka sen itse taitaa ja sattuu olemaan paikalla, silloin kun lapsen työpanosta tarvitaan (esim. Korkiakangas 1996).

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimustehtävänä on kuvata:

1. Miten vastuu lasten kasvatuksesta jaettiin vanhempien ja muiden mahdollisten kasvattajien kesken 1910-1930 syntyneiden kirjoittajien lapsuudenkodeissa heidän kuvaustensa mukaan?
2. Mitä kirjoittajat näyttävät kasvattamisella ymmärtävän?

5.1 Aineisto, tuottajat ja tuottamisen ehdot

Tutkimuksen aineisto on saatu Museoviraston keruuarkistosta. Museovirasto on kerännyt vuosittain vuodesta 1956 lähtien kansankulttuurin eri aloja koskevaa muistitietoa. Keräys on toteutettu kyselylehden avulla. Vastaaajat ovat saaneet Museovirastolta valmiit paperit, joihin vastauksen on voinut kirjoittaa. Kyselyt ovat kohdistuneet pääasiassa aineelliseen kansankulttuuriin, eli vastaajat ovat kertoneet esimerkiksi eri viljakasvien viljelystä kotiseudullaan (32. kysely) tai kuvanneet entisajan kyläteitä (31. kysely). Kysymykset, samoin kuin vastausohjeetkin, on julkaistu Museoviraston kyselylehdessä. Vastaajille on jokaisen keräyksen yhteydessä jaettu rahapalkintoja (vuoden 1994 kyselyn 1. Palkinto oli 1000 mk). Lisäksi kolmeen tai useampaan kyselyyn vastanneille on jaettu ansiomerkkejä.

Tässä hyödynnettävä aineisto on kerätty vuoden 1994 kyselylehtisellä 39. Lehtisessä oli lasten kotikasvatusta käsittelevä osa. Kotikasvatusta koskevat kysymykset oli jaettu kahden pääotsikon alle: 'Kasvatus lapsuudenkodissanne' (ks. Liite 1) ja 'Omien lastenne kasvatus'. Aiheeseen johdattaminen tapahtui seuraavalla tekstillä (s.16) :

Lasten kotikasvatukseen on 1900-luvun aikana kohdistunut monenlaisia

paineita yhteiskunnan muutosten myötä. Vanhemmat ovat jatkuvasti saaneet uusia haasteita lastensa kasvattajina. Toisaalta koulu, päiväkodit ja muut yhteiskunnan laitokset ovat ottaneet vastuulleen myös osan niistä tehtävistä, jotka ennen kuuluivat kodin piiriin. Myös lapsen asema perheessä ja yhteiskunnassa on muuttunut. Tämä kyselyn avulla pyrimmekin selvittämään lastenkasvatustapojen ja -näkemysten muuttumista. Ensimmäiset kysymykset koskevat kasvatusta, jonka saitte lapsuudenkodissanne. Kysymysten pääpaino on kuitenkin siinä kasvatuksessa, jonka itse vanhempana olette antanut lapsillenne. Arvokkaita ovat myös mielipiteenne kasvatustapojen muutoksiin johtaneista syistä. Toivomme saavamme vastauksia eri ikäpolvien edustajilta niin kaupungista kuin maaseudultakin.

Vastaaja on voinut vapaasti valita, mihin lehtisen aihealueista hän haluaa vastata ja millä tavoin hän vastauksensa muotoilee. Osa vastaajista on tunnollisesti vastannut jokaiseen aihealuetta käsittelevään kysymykseen, toisten vastauksista kehittyi 'tarina lapsuudesta'. Myös vastausten pituudet vaihtelevat runsaasti. Lyhyimmät ovat vajaan sivun mittaisia, pisimmät jopa 40 sivua. Osa vastauksista on kirjoitettu käsin, osa koneella, mikä vaikuttaa luettavuuden lisäksi myös vastauksen pituuteen. Joidenkin vastaajien vastauksissa on ehkä näkyvissä se, että kyselyissä useimmin keskitytään konkreettisempiin, aineellisiin asioihin, koska vastauksessa voidaan kuvailla kotitila ja siihen liittyvät tilukset hyvinkin tarkkaan. Tällaisille muisteluille voi olla myös muitakin syitä. Muistelijat esimerkiksi luo silmiensä eteen kuvan siitä, miltä kotona näytti, helpottaakseen muisteluaan (samoin päättelee myös Korkiakangas 1996, 94) tai sitten aineelliset asiat ovat niitä, joista tämän ikäpolven ihmiset ovat tottuneet puhumaan paremminkin kuin tunteista ja tunnelmista.

Kyselyihin vastaajat ja heidän vastauksensa on järjestetty vastaajan kotipaikkakunnan mukaan aakkosjärjestykseen. Tähän tutkimukseen mukaan tulleista vastaajista pohjoisin oli kotoisin Pellosta ja eteläisin Seiskarista. Vastaajien henkilötiedoissa oli merkittynä paikkakunta, jota vastaajan vastaus käsitteli sekä nykyinen

kotipaikkakunta. Tietoa kotipaikkakunnasta ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa hyödynnetty, koska tarkoituksena ei ole suorittaa vertailua eri paikkakunnilta kotoisin olevien vastaajien vastausten välillä. Lisäksi aineistoa haluttiin käsitellä laadullisesti ja siksi mukaan otettavien vastausten määrän piti pysyä kohtuullisen pienenä.. Koko Suomen kattava vastausten määrä olisi ollut turhan suuri (ks. esim. Kvale 1996, 176). Lisäksi monien vastaajien kohdalla on itse asiassa vaikea määrittää, minkä paikkakunnan lastenkasvatuksesta on oikeastaan kysymys. Vastaaja saattoi olla syntynyt Karjalassa, asunut muutaman vuoden Pohjanmaalla ja muuttanut sitten kansakouluikäisenä pääkaupunkiseudulle. Tällaisen vastaajan vanhemmat luultavasti kasvattivat lastansa ainakin aluksi 'karjalaiseen tapaan' mutta luultavasti heidän ajattelunsa muuttui ainakin osittain vastaamaan uuden asuinpaikkakunnan tapoja. Paikkakunnan huomioiminen johtunee Museoviraston maantieteellis-historiallisen tutkimusperinteen vaikutuksesta (ks. Laaksonen 1993, 2, yleensä kansanperinteen keräämisestä).

Museoviraston kyselyyn 39 vuodelta 1994 vastasi 689 henkilöä. Tätä tutkimusta varten valikoitiin ensin 236 henkilön vastaukset (noin joka kolmas). Tästä joukosta haettiin vuosina 1910–1930 syntyneiden suomenkieliset vastaukset, joissa muisteltiin omia vanhempia, jolloin jäljelle jäi noin 193 henkilön vastaus (kaikki vastaajat eivät ole vastanneet kysymykseen, joka koski heidän saamaansa kasvatusta). Vastaukset, joissa vastaaja oli haastatellut jotain toista henkilöä, jätettiin myös pois. Seuraavassa vaiheessa poimittiin mukaan kaikki miehet (27) ja vastaava määrä naisia. Jokaista miestä vastaamaan etsittiin siis suurin piirtein saman ikäinen ja samanlaisen koulutustaustan omaava nainen (koulutus pääteltiin henkilöiden aikaisemman ammatin perusteella). Yhteensä tutkimukseen tuli mukaan 54 henkilön vastaus.

Museoviraston kyselyyn vastanneet eivät muodosta edustavaa otantaa Suomen väestöstä (ks.myös Korkiakangas 1996, 60 alaviite). Päinvastoin joukko on valikoitunut. Ensinnäkin kyselyyn vastanneet ovat kirjoitustaitoisia ja kirjoitushaluisia. Monet kertovat harrastavansa kirjoittamista ja lukemista. Toiseksi, kirjoittajat ovat henkilöitä, jotka haluavat tulla muistetuiksi ja pitävät menneisyyden tapahtumia, esineitä ja tapoja yleensä ottaen arvossa (mts. 62). Monet kirjoittajista ovat Museoviraston 'vakiovastaajia', mikä

käy ilmi heidän vastaustensa 'saatesanoista'. Museovirasto on myös kerännyt vastaajien elämäkertoja (EL1964 ja EL1991), joissa vastaajat kertovat itse, miksi he kiinnostuivat tällaisesta toiminnasta.

Kyselyyn vastanneiden kirjoitukset lähestyvät elämäkertoja. Samoin kuin elämäkertoissa kirjoittaja voi valita, mitä hän kertoo ja mitä jättää kertomatta (muistamatta?). Kirjoittaja saattaa rakentaa lapsuudestaan yhtenäisen tarinan, johon vaikuttaa myös se, minkä hän ajattelee lukijaa kiinnostavan. Kyseessä ei siis ole minkäänlaisen 'totuuden' etsintä, se mitä haetaan on juuri kirjoittajan lukijalle luoma kuvaus. Kuitenkin Museoviraston kyselyihin vastaajat itse kirjoittavat 'totuuden mukaisesti'. He kokevat kirjoitustensa tarkoitukseksi nimenomaan 'totuuden' kertomisen (ks. Korkiakangas 1996, 64; Saarenheimo 1997, 21, "Ei me mitään tarinoita kerrota"). Joskus tämä tarkoitus aikaansaa selityksiä, miksi vastaaja jättää jotkin kysymykset väliin tai vastaa niihin lyhyesti. Vastaajat selvästi pyrkivät tunnollisesti vastaamaan jokaiseen kysymykseen. Esimerkiksi vastaajat MV:KA39/126¹ ja MV:KA39/415 kertovat, ettei heillä ole omia lapsia mutta haluavat kuitenkin kirjoittaa, miten olisivat lapsensa kasvattaneet, jos niitä olisi ollut.

Lapsuuden muistelulla ja muistoilla on vastauksissa suuri merkitys. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että monet vastaajista kertovat enemmän ja yksityiskohtaisemmin omasta lapsuudestaan kuin siitä, miten he ovat itse lapsensa kasvattaneet, vaikka kyselyn ohjeissa ilmoitetaan pääpainon olevan vastaajien antamassa kasvatuksessa. Tämä saattaa olla yhteydessä tarpeeseen muotoilla kertomalla osa elämäntarinaa ja rakentaa oman elämän merkityksellisyyttä (ks. Saarenheimo 1997, 13). Toisaalta asialle voi olla proosallisempikin selitys: vastaajien voimien loppuminen ennen omasta kasvatustyöstä kertomista. Myös aikaisemmissa elämäkertoihin kohdistuneissa tutkimuksissa on havaittu kirjoittajien innokkuus kuvata lapsuuttaan (Nurminen & Roos 1992, 124).

Kaikkein parhaiten aineiston kuvaamiseen sopii Apon (1993, 12) käyttöön

¹Merkintä tarkoittaa: MV = Museovirasto, KA39 = Kyselyaineisto 39, 126 = vastaajan diaarinumero. Jatkossa vastaajiin viitataan keksityillä nimillä. Diaarinumeroluettelo ja luettelo keksityistä nimistä löytyvät liitteestä 2.

ottamat nimitykset *teemakirjoittaminen* ja *teemakirjoitus* (ks. myös Korhonen 1996, 63). Teemakirjoittamisessa kirjoittajat vastaavat suhteellisen väljiin kysymyksiin tai tuottavat tietyn kerättävän tekstin, esim. sananparren, kaskun jne. Apo näkee teemakirjoittamisen hyvinä puolina esimerkiksi sen halpuuden, näin toimimalla saadaan 'rikasta' tietoa pienemmillä kustannuksilla kuin itse nauhoittaen ja nauhat purkaen. Teemakirjoittamista on myös kritisoitu esimerkiksi edustavuuden ja vastausten luotettavuuden suhteen (Storå 1982; Grönfors 1982). Apon mukaan ongelmat ovat samat haastattelussakin.

Mielestäni teemakirjoittaminen on jossakin määrin ongelmallinen aineistonhankintatapa. Näen siinä esimerkiksi seuraavia huomioitavia seikkoja: a) vastaajat rajoittuvat kirjoituskykyisiin, b) kirjoittaminen vaatii vastaajalta suuremman ponnistuksen kuin haastattelussa puhuminen, c) jonkin asian kirjoittamalla esittäminen on tuottajan kannalta suurempaa harkintaa vaativaa kuin puhuminen, d) eri vastaajien käsitykset siitä kenelle hän kirjoittaa voivat vaihdella suuresti (esim. ajatteleeko hän Museovirastoa mukavana tutkijana vai arvovaltaisena instituuttina?). Suurempi harkinta kirjoitettaessa ei luonnollisestikaan ole aina välttämättä huono asia mutta 'rivien välistä lukeminen' on vaikeampaa kuin haastattelussa. Tutkija ei myöskään itse tapaa informanttejaan eikä ole läsnä aineiston tuottamistilanteessa. Läsnäolo voisi helpottaa analyysia ja tulkintaa.

Tutkimuksen aineisto voidaan nähdä jonkinlaisena 'virallisena' menneen ajan tallenteena. Virallisena ja kollektiivisena siinä mielessä, että muistetun tallennus tapahtuu instituution toimesta ja pyynnöstä, vaikka muistot sinänsä ovat yksityisten henkilöiden muistoja. Ne ovat kuitenkin tarkoitettut näin esitettyinä ja tallennettuina laajemmalle lukijakunnalle, johon kuuluvat tutkijat, heidän tutkimuksiaan lukevat, tällä hetkellä elävät ihmiset ja ihmiset tulevaisuudessa. Pohjola (1999,27) arvioikin Museoviraston kyselyn 32 (1985) naisen asemaa koskeviin kysymyksiin saatuja vastauksia seuraavasti: "Vastaukset ovat hyvin normatiivisia. Elämää kuvataan sellaisena kuin sen tulisi olla tai mitä sen olisi pitänyt olla kuulostaakseen oikeanlaiselle ja perinteiselle." Myös tämä aineisto jossakin määrin kärsii samasta ongelmasta. Vastaajat eivät esimerkiksi juurikaan kuvaa ongelmia lastenkasvatuksessa, vaikka tuskin kotikasvatus menneinä vuosinakaan ongelmantonta oli.

4.2 Analyysi

Vastausten analysointi tapahtui seuraavasti: Valittujen vastaajien kirjoitukset luettiin ja niistä kirjoitettiin muistiin se, kenet vastaaja ilmoittaa lapsuuden perheensä kasvatusvastuun kantajaksi. Aloitettiin siis siitä, mitä vastaajat kirjoittivat kyselyn kohdan 46 vastaukseksi. Vastaajilta kysyttiin: *“Kenen vastuulla kasvatus oli lapsuudenkodissanne? Oliko vanhemmillanne kasvatusasioissa tietty työnjako? Mitkä asiat olivat äidin, mitkä isän vastuulla? Miten muut perheenjäsenet osallistuivat kasvatukseen (isovanhemmat, sisarukset, muut sukulaiset, palkolliset)? Entä perheen ulkopuoliset?”* Kaikki valitut vastaajat eivät kuitenkaan vastanneet suoraan näihin kysymyksiin ja näissä tapauksissa vastausta haettiin myös muusta vastaajan tuottamasta tekstistä. Usein vastaajat kuvailivat lapsuuden kotiaan ja vanhempiensa toimintaa siten, että vastuunjako kasvatusasioissa on luettavissa. Esimerkiksi Helmi (vastaaja MV:K39/292, ks. Liite 2) kertoo isänsä olleen koneasentaja ja töissä tehtaalla. Äiti puolestaan oli kotona. Vanhempien toiminnan ja perhe-elämän kuvaus jatkuu seuraavasti:

“Isä oli perheessä se, joka määräsi, äiti teki parhaansa, että niin tapahtuisi. Äiti oli puskuri isän ja meidän lasten välissä...Isä siis hoiti raha-asiat, äiti kaiken muun. Minä vanhimpana jouduin olemaan äidin apuna, hoitamaan pienempiä... Ulkopuolisia kasvattajia meillä ei ollut.”

Tämän vastauksen tulkitsin siten, että perheen äiti vastasi lasten kasvatuksesta. Isä elätti perheen ja oli ilmeisesti melkoinen patriarkka. Isän osuus kasvatuksesta jää hieman epäselväksi, mutta tulkintani on, että ilmaisu ‘äiti oli puskuri isän ja meidän lasten välissä’ viittaa siihen, että isä mahdollisesti osallistui kuritukseen ja rankaisuun, mutta hänen osuutensa esimerkiksi neuvomisessa oli vähäisempi. Kertoja itse osallistui sisarustensa hoitoon ja todennäköisesti siinä sivussa myös neuvomiseen ja ohjaamiseen mutta hänen osuutensa varsinaisessa kasvatuksessa oli pienempi kuin äidin.

Toinen menettely vastuullisen kasvattajan toteamiseksi oli toimia niin, että päävastuullisiksi ajateltiin myös ne henkilöt, jotka vastaajat mainitsivat yksin kasvattajikseen. Seuraava esimerkki valaisee menettelyä. Oiva kirjoittaa näin: “Lasten kasvatus oli enemmän äitin hommia, kun isä oli viikot metsätöissä muualla niin hänen

kasvatus jäi vähemmälle.” Oivan kohdalla kasvatusvastuun pääasialliseksi kantajaksi kirjattiin äiti. Vastauksista, joista oli luettavissa kasvatusvastuun pääasiallinen kantaja laskettiin frekvenssit seuraavissa ‘luokissa’: ‘kasvatus äidin vastuulla’, ‘kasvatus molempien vastuulla’, ‘kasvatus isän vastuulla’, ‘sisarukset päävastuullisia’ ja ‘ muut kasvattajat vastuussa’.

Kuten Helmin vastuksesta huomataan, sen rajaaminen mitä vastaajat kasvattamisella tarkoittivat, mitä minä näen sen olevan ja miten kasvattaminen on aikaisemmassa tutkimuksessa määritelty, ei ole yksinkertaista. Olen pyrkinyt ratkaisemaan tämän ongelman siten, että tarkastelen vastaajien kuvaamaa kasvatusta ja tulkiten sen perusteella kasvattamisen määrittymistä heidän ajattelussaan.

Vastauksia luettaessa kiinnitettiin siis erityistä huomiota siihen, mikä näyttäisi olevan vastaajan määritelmä kasvatukselle ja kasvatusvastuulle. Puhuuko hän esimerkiksi elatusvastuusta, kuritusvastuusta vai jostakin kasvatuksellisemmasta vastuusta? Elatusvastuun rajasin kuitenkin itse varsinaisen analyysin ulkopuolelle koska vastaajat usein kirjoittavat isän työssäkäynnin estäneen heidän osallistumisensa kasvattamiseen eli vastaajat eivät katsoneet elättämisen olevan kasvattamista. Erilaiset kasvatuksen määrittelyt kuvataan omassa luvussaan tuloksia käsiteltäessä.

Vastauksista katsottiin myös, mitä syitä vastaajat esittävät kuvaamalleen vastuun jakautumiselle. Näitä kuvauksia tarkasteltaessa ongelmia aiheutti kyselylehtisen asiaa koskevan kysymyksen sanavalinta. Lehtisessä nimittäin käytettiin sanaa ‘työnjako’. Suomalaisilla vastaajilla on ilmeisesti muutenkin taipumus puhua aina työnteosta kysyttiin sitten mitä hyvänsä, niinpä tässäkin tapauksessa vastauksissa keskitytään usein vanhempien erilaisten työtehtävien kuvaamiseen varsinaisen kasvattamisen jäädessä vähemmälle.

Kasvatuksen ja kasvatusvastuun jakautumisen kannalta katsoin tarpeelliseksi tarkastella myös vastaajien taustatietoja. Kasvatusvastuun jakautumisen kohdalla oli tärkeää tietää, olivatko vastaajien isovanhemmat elossa heidän lapsuutensa aikana, oliko vastaajilla sisaruksia, olivatko molemmat vanhemmat elossa jne. Vanhempien ammatti oli myös mielestäni asia, joka vaikutti siihen, kuka lasta kasvatti. Pääasiallisen

kasvatusvastuun kantajien lisäksi mukana on myös mahdollisia muita perheessä toimineita kasvattajia.

Suorissa lainauksissa vastaajien teksti on säilytetty sellaisena kuin he sen tuottivat. Monissa tapauksissa vastausten kieli on lähellä puhuttua kieltä. Välimerkkien ja isojen kirjainten käyttö samoin kuin sanojen yhteen kirjoittaminen on usein hyvin persoonallista. Esimerkiksi 1913 syntynyt Jalo kirjoittaa näin:

“Mutta kun Äiti kävi joka päivä 20 km (yhteen suuntaan) Heinolan torilla kalaa myymässä (Soutaen) ja Isä vanhimpien veljien kera Nuotalla, piti Aina sen joka kynnelle kykeni parhaiten, laittaa ruoka, huolehtia pienenmistä, etteivät puljahtaneet järveen ja samalla, kykyjensä mukaan (Kasvattaa) Nuorimpia.”

On vaikea tietää, kuinka tarkoituksellista esimerkiksi isojen kirjainten käyttö edellä olevassa esimerkissä on. Haluaako kirjoittaja näin painottaa jotakin seikkaa tekstissään? Mitä hän haluaa ilmaista sulkujen runsaalla käytöllä? Isä ja Äiti kirjoitetaan isolla alkukirjaimella monessa muussakin vastauksessa ja sitä mielestäni voidaan pitää kunnioituksen ilmaisuna. Monien vastaajien mukaan oli tavallista, että tämän ajan lapset teitittelivät aikuisia, myös omia vanhempiaan. Valtteri, syntynyt 1913, kirjoittaa: “Vanhempiaan tytöt ja pojat puhuttelivat Teiksi samoin vanhempia ihmisiä.” Vuonna 1921 syntynyt Ilmari ilmoittaa kuitenkin humoristisesti: “ Oman Minäni kirjoitan aina isolla M:llä kuin myös Isän ja Äitin.” Aineiston analyysissä ei kuitenkaan tarkastella kieltä sinänsä. Edellä esitettyjen huomioiden tarkoitus onkin kuvata aineistoa yleisesti ja esittää lukijalle minkälaisista teksteistä oli kyse.

6 TULOKSET

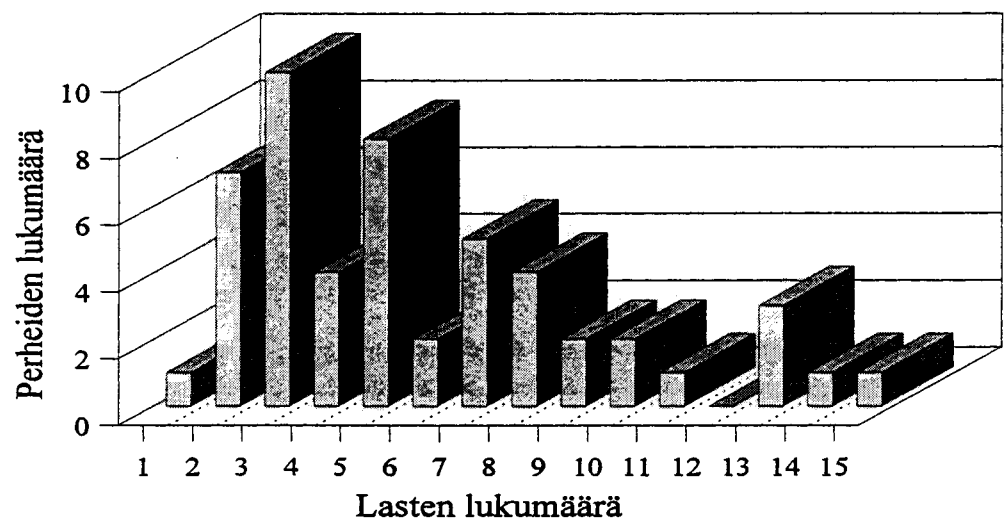
Seuraavassa esitellään tarkastelun tulokset. Tarkastelu alkaa vastaajien perheiden yleiskuvauksella. Tällainen tieto auttaa ymmärtämään erityisesti työhön opettamisen korostamista ja kasvatusvastuun jakautumisen perusteluja. Perheiden yleiskuvauksen jälkeen esittelen vastauksia tulkiten vastaajien käsityksiä kasvattamisesta ja niiden jälkeen kuvaukset kasvatusvastuun pääasiallisista kantajista ja kasvatukseen yleensä osallistuneista henkilöistä.

6.1 Lapsuuden perhe ja koti maalla

Vaikka tässä tutkimuksessa ei erityisesti huomioida vastaajien lapsuudenkodin paikkakuntaa on syytä mainita, että muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vastaajien lapsuuden kodit sijaitsivat maaseudulla. Vanhemmat eivät tosin välttämättä olleet ammatiltaan maanviljelijöitä vaan joukossa on esimerkiksi kulkukauppias, räätäli, kalastaja ja teurastaja. Lilja, syntynyt vuonna 1916, on viettänyt osan lapsuudestaan kaupungissa. "Vietin varhaislapsuuteni sekä Helsingissä – – että hoitolapsena Amanda ja Frans X:n luona Kirkkonummella – – He olivat kalastajatorppareita Danskarbyn kartanossa." Toinen kaupungissa asunut vastaaja, 1920 syntynyt varanotaarin tytär, asui Turussa viisi vuotiaaksi ja muutti sen jälkeen maaseudulle. Vastaajien lapsuuden kotien sijoittuminen maaseudulle ei ole mitenkään poikkeuksellista, asuihan suurin osa (79.4%) maamme väestöstä tuohon aikaan nimenomaan maaseudulla (Pitkänen 1994, 58).

Kasvatuskuvaukset käsittelevät siis kotikasvatusta maaseudulla. Maaseudulla asuminen tarkoitti ainakin jonkinlaista suhdetta maanviljelykseen, vähintään lehmän pitoa

ja kasvimaan hoitoa. Maanviljely puolestaan tarkoitti sitä, että oli paljon sellaisia töitä joissa lapsetkin olivat mukana. Todennäköisesti kaupungissa kasvaneitten saman ikäisten vastauksissa ei lasten työnteko olisi korostunut yhtä paljon. Vaikka vastaajat kuvaavat ainaista työntekoa ja raatamista, lapsuus maaseudulla on, silloin kun he tällaisia asioita kommentoivat, ollut vastaajien mielestä ilmeisesti parempi kuin lapsuus kaupungissa. Näin kommentoi Lyidia: "Olen ollut siinä onnellisessa asemassa, että olen saanut viettää varhaisimman lapsuuteni maaseudulla."

KUVIO 1. Lasten lukumäärä vastaajien lapsuuden perheissä

Vastaajien perheet olivat yleensä monilapsisia eli suurimmalla osalla vastaajista oli useita sisaruksia (Kuvio 1). Keskimäärin tämän aineiston vastaajien lapsuuden perheissä oli kuusi lasta. Eniten oli kolmilapsisia perheitä ja suurimmillaan lapsiluku oli viisitoista lasta.

Kaikki vastaajat eivät kerro sisarustensa lukumäärää, vaikka sitä kyselylehtisen kysymyksissä tiedustellaan. Miehistä tällaisia vastaajia on kaksi, vuonna 1918 syntynyt

Väinö ja vuonna 1925 syntynyt Risto. Ilmeisesti heillä kummallakin oli kuitenkin useampia sisaruksia, koska Väinö kirjoittaa monikossa lapsuudenkotinsa ‘lapsista’ ja Risto mainitsee eläneensä suurperheessä. Naiset kirjoittavat sisarustensa lukumäärän ja usein ilmaisevat asian sanoilla ‘äitini synnytti’. Synnyttäminen ja lasten/synnyttämisten lukumäärä on ehkä naisille läheisempi ja tärkeämpi asia kuin miehille. Naisvastaajissa on kuitenkin Lilja, joka ei kerro sisaruksistaan eikä myöskään biologisesta isästään mitään. Hänen lapsuutensa on muutenkin aineistossa poikkeuksellinen. Liljalla oli kaksi lapsuudenkotiä, toinen maalla ‘hoitoperheessä’ ja toinen äidin ja hänen miehensä luona. Lilja ei tarkemmin selitä syytä tällaiseen hoitojärjestelyyn.

Eniten sisaruksia oli Vienolla, jonka äiti synnytti viisitoista lasta. Vienon kohdalla, samoin kuin monen muunkin vastaajan, sisarukset muodostivat ‘kaksi sarjaa’. Syynä tähän oli joissakin tapauksissa isän tai äidin aikaisempi avioliitto ja leskeksi jääminen. Lasten suuri lukumäärä ja se, että heitä oli perheessä useammasta avioliitosta, sai usein aikaan sen, että lasten ikähaitari saattoi venyä hyvinkin pitkäksi. Esimerkiksi Akselin perheessä oli yksitoista lasta (kahdet kaksoset), joista Akseli ja hänen kaksoissisarensa olivat toiseksi vanhimpia. Nuorin sisarus perheeseen syntyi Akselin ollessa jo armeijassa. Paavo kirjoittaa vanhempiensa avioliitosta ja sisaruksistaan kertoen sekä isänsä että äitinsä olleen avioituessaan leskiä.

“Siihen aikaan ennen sotia meitä oli viisi lasta. Tosin äiti oli antanut leskenä ollessa ennen syntymääni Leon ja Veikon sukulaistaloihin ‘kasvateiksi’. Enna ja Eino olivat äidin lapsia ja sitten v. 20 tulin minä kuvaan. Myös isällä oli aiemmin ollut K-niemellä vaimo ja kolme lasta. Kaikki he kuolivat ‘Espanjan’ tautiin.”

Kuten yllä olevasta Paavon kuvauksesta näkyy, kuolema oli paljon tavallisempi vieras vastaajien lapsuuden perheissä kuin nykyään. Osa vastaajista olit menettänyt toisen vanhemmistaan. Vuonna 1915 syntynyt Aino menetti kuitenkin molemmat vanhempansa. Hänen isänsä ammuttiin kapinassa ja hänen äitinsä kuoli vuotta myöhemmin Ainon mukaan suruun. Useimmat vastaajien lapsuuden perheissä tapahtuneet kuolemantapaukset koskivat pieniä lapsia. Imeväisyyskuolleisuus oli maassamme laskenut jo jonkin verran mutta nykyaikaan verrattuna luvut ovat silti melko suuret. Esimerkiksi 1916–1920 imeväiskuolleisuus oli 113.9 lasta tuhannesta elävänä syntyneestä (Koskinen ym. 1994, liitetäulukko 8). Vastaajien perheistä kahdestatoista oli kuollut yksi tai useampi pieni

lapsi. Tämän merkitystä kirjoittajien vanhempien kasvatustavoihin kannolle ei tämän aineiston pohjalta voida selvittää. Aikaisempi tutkimus ei myöskään ole yhtä mieltä siitä, miten entisajan ihmiset lasten kuolemat kokivat (ks. esim. Hämäläinen-Forslund 1987,22). Se on kuitenkin mielestäni selvää, että täysin huomiotta seikkaa ei voi jättää. Kuoleman läheisyydellä on varmasti ollut oma vaikutuksensa, esimerkiksi surevan vanhemman muodossa. Irja muistaa äitinsä surun vielä vanhuksenaikin: “Yksi tyttö oli kuollut pienenä, se suru ei koskaan poistunut äitini silmistä.”

Muuttiko äiti lapsen kuoleman jälkeen suhtautumistaan jäljelle jääneisiin lapsiin ja vaikuttiko kuoleman läheisyys hänen tapaansa kasvattaa, ei tässä tutkimuksessa selviä. Taustatietoja ei näkemykseni mukaan voikaan käyttää suoraan asioiden ‘selittämisessä’. Nämä faktat, esimerkiksi imeväiskuolleisuus, vain auttavat meitä, toisenlaisessa maailmassa eläviä, edes jollakin tavalla ymmärtämään millaista oli elää tuohon aikaan. Mielestäni se, miten ihmiset tulkitsevat ja antavat merkityksiä elämänsä tapahtumille, on se mitä tutkimuksellisesti olisi tärkeintä tarkastella. Mitä toisen ihmisen mielessä liikkuu tai liikkui joskus kauan sitten, on kuitenkin asia, jonka tulkitseminen on hyvin vaikeaa.

Islantilaisten lasten lapsuutta tarkastelevassa tutkimuksessaan Magnusson (1995) tulkitsee vanhempien suhtautumista lapsen kuolemaan 1800-luvulla kirjoitettujen elämäkertojen kautta. Ankarissa, nälän ja puutteen värittämässä oloissa, aikuiset ohittivat lapsen kuoleman useiden elämäkertojen kirjoittajien mukaan ilman suurempaa dramatiikkaa. Elämäkertojen kirjoittajat, silloiset sisarukset, sen sijaan kuvaavat omaa suruaan. Mielestäni kyseessä saattaa vanhempien kohdalla olla kulttuurinen tapa olla ilmaisematta surua, eikä suinkaan tunteettomuus (ks. Virtanen 1988, 113). Aikuiset osasivat jo käyttäytyä kulttuurin mukaisesti. Arvelisin, ettei sen aikaisessa islantilaisessa arkielämässä muutenkaan ollut tapana julki tuoda suruja eikä myöskään iloja. Magnusson (emt.) selittää vanhempien käyttäytymisen olleen pakon sanelemaa - arkityöt oli hoidettava muuten saattoi olla koko perhe vaarassa tuhoutua. Kontrollottoman surun valtaan ei voinut heittäytyä.

Tämän tutkimuksen vastaajat eivät juurikaan kuvaa sisarustensa kuolemaa, mutta vuonna 1930 syntynyt Sohvi muistelee perheen kuopuksen hoitoa ja kyläyhteisön suhtautumista terveydeltään heikkoon lapseen.

“Nuorinta lasta ajantavan mukaan lellittiin, meillä ehkä senkin vuoksi, kun oli heikoin terveydeltään. Äiti piti sylissä syönti-aikana melkein koulu-ikänsä asti.

Kauppaan tulevat asiakkaat, jotka usein ensin istuivat pirtinpenkillä, sylissä pitivät, kengänpäällä kiikuttivat, (jota kadehdin ja siksi muistan). Työpalvelujakin 'kuopukselta' vaadittiin vähemmän..."

Kuvaus on melkein täydellinen vastakohta islantilaisessa elämäkerrassa (Magnusson 1995) kerrotulle tapaukselle, jossa vieraileva kyläläinen sanoo lapsensa menettäneelle isälle tämän olevan onnekas, kun hänen taakkansa näin keveni. Sohvin kirjoittamassa tapauksessa kyläläiset osallistuivat terveydeltään heikon lapsen lellimiseen. Näiden kuvausten perusteella näyttäisi lapsi Suomessa 1900-luvun alkupuoliskolla olleen arvostettu ja rakastettu verrattuna islantilaiseen 1800-luvun lapseen.

Tarkoitukseni on näillä taustatiedoilla kuvata sitä, minkälaisessa perheessä vastaajat lapsuutensa viettivät ja mitkä olivat heidän vanhempiensa kasvatustuun kantamisen 'reunaehdot'. Vastausten perusteella tarkkaa faktojen kuvausta ei kuitenkaan voi saada. Monissa perheissä sekä lasten syntyminen että kuoleminen tapahtui melkein vuosittain ja tästä syystä on vaikea selvittää, ketä perheeseen oikeastaan kirjoittajan lapsuudessa kuului. Vieronkin lapsuuden perheessä äiti synnytti viisitoista lasta, mutta aikuiseksi heistä kasvoi vain kahdeksan.

6.2 Kasvatuksen määrittäminen

Vastaajia ei pyydetty määrittelemään, mitä he kasvattamisella ymmärtävät, joten seuraavassa esitettävät 'määritelmät' ovat tulkintoja vastauksista. Löydettävissä oli kuitenkin aika yhtenäinen käsitys siitä, mitä kasvattaminen vastaajien mielestä pitää sisällään, koska useimmat vastaajista kertovat samoja seikkoja. Löytämäni 'määrittelyt' olen tulkinnut vastauksista siten, että kun esimerkiksi Alli vastaa kysymykseen kasvatustuun jaosta näin: "En muista kuka meillä rajat määräsi, mutta sen tiesin mitä sai tehdä ja mitä ei." Tulkitsen kasvattamisen olevan Allin mielestä ainakin rajojen asettamista. Kaikista vastauksista tulkintaa ei voinut tehdä. Esimerkiksi Maila, syntynyt 1922, kirjoittaa vastauksesi kasvatustuun jaosta vain näin: "Ei vanhemmat lapset ottaneet osaa kasvatukseen eikä ulkopuolisetkaan. Tietysti nuorimmat oli aina suosiossa."

Kirjallisuudessa esitettyihin kasvattamisen määrittelyihin sisältyy ajatuksia kasvattamisen vuorovaikutuksellisuudesta (esim. Pulkkinen 1994) tai lapsen ajattelun ja tunne- ja tahtoelämän tukemisesta (Hirsjärvi 1982), joita vastaajat eivät näyttäisi omaan

kasvatuksen ‘määrittelynsä’ sisällyttävän. Vastaajien rajaamana kasvatus keskittyy voimakkaasti kuriin ja työhön opettamiseen, jolloin kasvattaminen kuvataan nimenomaan vanhempien tehtävänä ja ikään kuin tiedostamatta, suunnittelematta tapahtuvaksi.

Taulukossa 1 näkyvät vastaajien vastauksista tulkitsemani yleisimmät kasvatukseen liitetyt käsitykset ja mainintojen lukumäärä. Taulukkoa lukiessa on huomattava, että se perustuu vastaajien vapaaseen tuottamiseen ja ‘luokat’ on muodostettu jälkikäteen. Ne eivät ole toinen toisensa poissulkevia vaan esimerkiksi työhön opettamisen olisi voinut loogisesti liittää ‘luokkaan’ ‘neuvominen, ohjaaminen ja opettaminen yleensä’. Omaksi ‘luokakseen’ se eriytyi, koska vastaajat kirjoittivat usein erityisesti työhön opettamisesta ja työnteko yleensäkin muodostaa kuvauksista suuren osan. Taulukkoon on kirjattu vain ne asiat, jotka vastaajat mainitsevat heti kasvatusvastuun jakautumisesta kirjoittaessaan. Myöhemmin vanhempien toimintaa kuvatessa esille tulevia, vaikkakin kirjallisuuden perusteella kasvattamiseen kuuluvia seikkoja, ei ole taulukkoon kirjattu.

Taulukossa esiintyvät ‘rehellisyys’, ‘uskonnolliset arvot’ ja ‘hyvät tavat’ ovat itse asiassa kasvatuksen tavoitteita, mutta koska tätä kasvatuksen määrittymistä tehdään vastaajien kirjoitusten ehdoilla, katsoin, että ne on otettava kasvattamisen käsitteen piiriin. Näin menetellessäni jouduin uhraamaan kasvatuksen käsitteen loogisuuden, jotta vastaajien ymmärrys tulisi näkyviin. Muutoinkin vastaajien käsitys siitä, mitä on kasvatus, on laadultaan toisenlainen (arkikäsite) kuin kirjallisuudessa esiintyvät, filosofisten pohdintojen kautta syntyneet käsitykset.

TAULUKKO 1. Mitä vastaajat pitävät kasvattamisena (N = 54)

	Mainintojen lukumäärä
Kurin pitäminen ja rajojen asettaminen	23
Työhön opettaminen	13
Neuvominen, ohjaaminen ja opettaminen yleensä	13
Hyvien tapojen opettaminen	7
Uskonnollinen kasvatus	3
Rehellisyyteen ohjaaminen	2
Siisteyskasvatus	2
Hellyyttä, rakkautta ja hoivaamista	2

6.2.1 Kuritus ja rajojen asettaminen

Yleisin tapa hahmottaa ‘kasvatus’ oli pitää sitä samana asiana kuin *kuritusta ja rajojen asettamista*. Vastatessaan kysymykseen kasvatusvastuun jakautumisesta 23 vastaajaa kirjoittaa kurista, säännöistä, rajojen asettamisesta ja muusta sen kaltaisesta. Kurittaminen oli monesti nimenomaan ruumiillista kuritusta. Piiskaamisesta kirjoittaa vuonna 1925 syntynyt Impi seuraavasti:

“Isäni oli perheessämme kurin pitäjä, äiti luotti enemmän hyvällä neuvomiseen. ... Isä piiskasi armotta, varsinkin jos ei heti totellut. Vastaan ei saanut vanhemmilleen sanoa. Uhmaikä taltutettiin vitsan voimalla, tai äidin nuhteilla. Isä ei antanut edes itkeä. Joskus kun oikein itketti, nousin vinttiin, tai kesäisin tuvan katolle ja siellä piipun kupeessa itkin pahan mielen pois.”

Ei Impi isäänsä muista kuitenkaan pelkkänä kurittajana vaan hän kuvaa myös muilla tavoin isän ja lasten suhdetta. Impin kirjoitus on harvinainen tässä aineistossa, koska hän myös arvioi isänsä kasvatusajattelun lähteitä. Voimaperäinen fyysinen kuritus saattoi Impin mukaan olla seurausta isän kiivaasta luonteesta ja raamatun sisältämistä ruumiillisen kurittamisen kehotuksista:

“Jos meidän kanssa joku vietti vapaa-aikaa niin se oli isä. Luki ja kertoi hän meille satuja. Raamatun kertomuksiakin. Hän luki päivittäin raamattua, Hänellä oli raamatunlauseita joka tilanteeseen. Hän otti meidät mukaan lammelle verkkoja kokemaan ja syksyisin riittä lämmittämään. Enemmän hän piti meitä sylissä kuin äiti. Äiti ei kai koskaan ehtinyt. Isä oli hyvä seuramies, huumorintajuinen ja karismaattinen. Ehkä hän kärsi itsekin kiivasta luonteestaan, joka purkautui kurituksena. Vai ajatteliko hän tekevänsä oikein? ‘Joka kuritta kasvaa j.n.e.’”

Myös Ruoppila (1954, 156–157) päättelee raamatun kasvatusohjeiden olevan ruumiillisen kurittamisen perusteluna. Toisena selityksenä ruumiillisen kurittamisen leviämiseen hän mainitsee opettajat, jotka ainakin Saksassa käyttivät runsaasti ruumiillista kuritusta. Kurittaminen on myös yksi Tähtisen (1992) kuvaaman kasvatusoppaiden ‘vanhatestamentillisen’ uskonnollisen kasvatusmoraliteettikauden tunnuspiirteistä. Perisynti oli piiskattava lapsesta pois (mts. 90).

Kurinpidon ja kasvattamisen ymmärtäminen samaksi asiaksi näkyy myös vastauksissa eri-ikäisten lasten kasvattamisesta. Hyvin monissa näistä vastauksista kirjoittaja kuvaa vanhempiensa kurinpidon löyhtyneen nuorempien sisarusten kohdalla tarkoittaen nimenomaan sitä, että nuorempia ei enää piiskattu samaan tahtiin kuin heitä

aikoinaan. Vuonna 1914 syntynyt Erkki kuvaa eroa itsensä ja nuorempien sisarten saamassa kasvatuksessa ja päätyy myös esittämään arvionsa kasvatuksen, erityisesti kurin puutteen seurauksista.

“... huomioni mukaan äiti kasvatti heitä hellempikäisemmin kuin minua. Ainakin nuorin oli hänen silmäteränsä, sai tehdä mitä tahtoi eikä hän koskaan joutunut rangaistuksen kohteeksi. En tiedä johtuuko kasvatuksesta vai luonteen laadusta, nuorin sisko on aina ollut omapäinen ja ailahteleva, elänyt oikkujensa mukaan, on jo eläkkeellä.”

Toisin kuin sisarensa Erkki itse sai piiskaa “jopa vahingoistakin”.

Vastaajien kirjoituksissa on näkyvissä ajattelu, jonka mukaan kuri on nimenomaan se keino, jolla lapsesta saadaan ihminen ja kunnan kansalainen. Risto, syntynyt 1925, kirjoittaa kurin ja yleensäkin kasvattamisen merkityksestä seuraavasti:

“...siinä tuli sellainen ajatus mieleen että ilman vanhempien kuritusta meistä olisi tullut kun suten pentuja ja ihmisten hylkimiä, sehän on aivan selvä asia, että jos lapset kasvatetaan kotona, ja vanhemmat heitä neuvoo, heistä tulee kunnan kansalaisia, on niissäkin poikkeuksia, mutta se ei johtu kasvatuksesta, ne ovat jo heti syntyisään, niistä ei saa ihmistä kasvattamallaan.”

Kunnan kansalaisten kasvattamisen on havaittu myös muissa tutkimuksissa olevan se tavoite, johon suomalaiset vanhemmat ovat pyrkineet ja pyrkivät (Ruoppila 1954,182 “yhteiskuntaan sopeutuva kansalainen”; Häggman 1994, 107).

Kaikkia lapsia ei kuitenkaan kuritettu ruumiillisesti vaikka suurinta osaa vastaajista piiskattiinkin. Onnin vanhemmat uskoivat puhumisen voimaan vaikka keskustelemisestä ei heidänkään kohdalla ollut kysymys.

“Vanhempiemme sana oli kultaa, he pitivät aina puheensa, luottamus heihin oli ehdoton. Heidän periaatteensa oli: ‘Se on kasvattajan heikkoutta jos vitsaa tarvitaan’. He eivät tarvinneet, mutta kyllä toteltiin.”

6.2.2 Työhön opastaminen

Kurittaminen oli yksi ‘kunnan kansalaisen’ kasvattamisen tavoista. Vastaajien mielestä *työhön opettaminen* oli myös tapa, jolla lapsesta saatiin kunnan kansalainen. Protestanttinen työetiikka ja yksinkertaisesti hengissä selviäminen lienevät ne syyt, joihin työnteon ja siihen oppimisen tärkeyden painottaminen liittyvät. Vuonna 1918 syntyneen Väinön sanoin: “Työnteon opettaminen oli parasta kasvatusta.” Kolmetoista vastaajista mainitsee työhön opettamisen sillä tavoin, että se on tulkittavissa osaksi kasvattamista.

Työhön opettamisen ja kasvattamisen ymmärtäminen toisiinsa liittyviksi ellei aivan samaksi asiaksi on hyvin ymmärrettävää kun muistetaan, että työ suomalaisessa talonpoikaiskulttuurissa oli se, jonka avulla hyvinvointi ja kunnan kansalaisuus ajateltiin saavutettavan. Suurin osa vastaajista kertoo työnteosta hyvin paljon, sekä vanhempiensa työstä, että omasta työnteostaan lapsuudessa. Alinan vastaus kuvaa mielestäni hyvin sitä, kuinka lähellä työnteko ja kotikasvatus käsitteinä vastaajille ovat:

“Kotikasvatus oli sellaista että heti kun kynnelle kykeni (niinkö täällä sanotaan) piti töihin meillä kun oli paljon sisaruksia ensimmäinen työ lasten hoito. Sillon sanottiin täällä että vanhemmat lapset korjas sisaruksiaan. Itse oli 11 vuoden ikäisenä menin Veteliin lapsen hoitajaksi...”

Vuonna 1915 syntyneen Ainon lapsuuden kasvatuksen kuvaus on lyhydessään kuvaava.”Kasvatus oli hyvä, ja työtä opetettiin tekemään hänellä (Ainon kasvattaneella tädillä) oli maa talo.”

Kasvatusoppaissa työhön opettamisen merkitys on esillä lähinnä vain uskonnollisen kasvatusmoraliteetin kauden oppaissa. Näissä oppaissa työhön oppiminen on osa lapsen kuuliaisuutta eli lapsi tekee sen, mitä vanhemmat häneltä vaativat (Tähtinen 1992). Työhön oppiminen ja työn arvostaminen oli osa lapsen moraalikasvatusta (Korkiakangas 1994, 79). Kysymyksessä ei siis ole pelkästään taitojen opettaminen, vaikka vastaajat usein työhön opettamisen siten kuvaavatkin. Vuonna 1926 syntyneen Irjan sanoin: “Työ oli arvo sinänsä, ellei tehnyt työtä, oli halveksittava hulltio.”

Kaikkien vastaajien lapsuuden perheissä työnteko ei kuitenkaan ollut niin keskeisessä asemassa, eikä sen katsottu olevan niin kiinteästi sidoksissa kasvattamiseen. Vilman isä oli koulutukseltaan varanotaari ja toimi Vilman lapsuudessa pienehkön paikkakunnan nimismiehenä. Vilma kertoo lapsuudestaan, ettei heidän lasten tarvinnut osallistua kotitöihin kovin pieninä, keittiötöihin hän ei osallistunut lainkaan, muulloin kun “jouluna kuivaamalla tiskejä”. Vilman isän mielestä lasten työtä oli koulunkäynti, mutta kesäisin lapset osallistuivat puutarhanhoitoon. Pelkästään koulunkäynti ja leikki eivät siis Vilmankaan isän mielestä riittäneet lapsen kasvatukseksi.

Työhön opettaminen aloitettiin heti kun lapsi kykeni jotakin tekemään. Matti kuvaa tätä seuraavasti: “Ainakin maanviljelijäkodissa oli itsestään selvää, että lapset jo hyvin nuorina - voimiensa ja taitonsa mukaan - alkavat osallistua erilaisiin töihin.” Onnin vanhemmat toimivat näin: “Sitä mukaa kun poika kasvoi, hänelle annettiin tehtäviä

kotoisista askareista.”

6.2.3 Opettaminen ja neuvominen

Työhön opettamisen lisäksi vastaajat sisällyttivät kasvattamiseen myös *muun opettamisen, neuvomisen ja ohjaamisen*. Esimerkiksi Senja vastaa kysymykseen kasvatusvastuusta yksinkertaisesti: “Kyllä äiti meitä eniten neuvoi.” Samoin kuin Senjan vastauksessa, kolmentoista muun vastaajan kirjoituksista neuvominen ohjaaminen ja opettaminen oli tulkittavissa kasvattamiseen kuuluvaksi. Vanhempien lisäksi neuvoja ja oppia saatiin sisarusilta, isovanhemmilta ja muilta sukulaisilta. Impi muistelee näin tätiään:

“Eräs tätini, äidin sisar, oli meillä ompelemassa vaatteita ja hän kertoi meille satuja ja neuvoi raittiutta, rehellisyyttä ja hyvää ja kohteliasta käytöstä. Niitä kyllä neuvoivat isä ja äitikin.”

Impin kirjoituksessa on myös osa, joka selvästi vastaa Hirsjärven (1990) kasvattamisen määritelmän kohtaa 2 ‘lapsen suojeleminen vahingollisilta ja ikäkauteen sopimattomilta vaikutteilta. Näin Impi kirjoittaa:

“Kotonani ei kiroiltu eikä puhuttu rumia. Ja tuvassa kun yöpyi kortteerimiehiä niin lapset ajettiin kamarin puolelle kuulemasta näiden juttuja.”

On kuitenkin vaikea sanoa, kuuluiko tämä toiminta Impin mielestä kasvatukseen, koska kodin tapojen kuvaus on Impin kirjoituksessa erillään kohdasta, jossa hän varsinaisesti kertoo kasvatuksesta.

Opettamista ja neuvomista oli vastaajien perheissä hyvin monenlaista. Lasta opetettiin kotona myös lukemaan. Opettajana toimivat usein äiti tai vanhemmat sisarukset. Paavo kirjoittaa näin: “Äiti heilutti siihen malliin ‘älläpuikkaa’ että osasin lukea kuusivuotiaana kun menin alakouluun.” Lukemaan ja laskemaan opettaminen olivatkin ne asiat, jotka vanhemmat monessa perheessä katsoivat erityisen opettamisen arvoisiksi, työhön lapsen ajateltiin oppivan vanhempiaan seuraamalla. Onni kirjoittaa:

“Lukemaan ja vähän laskemaan opettamista lukuun ottamatta ei erikoisia työtapoja erikseen opetettu, mutta ne opittiin siinä kun nähtiin ja tehtiin.”

6.2.4 Uskonto, tavat ja tunteet

Hyvien tapojen opettajana oli tavallisesti äiti. Tervehtiminen ja hyvät pöytätavat mainitaan monen vastaajan kirjoituksissa asioina, joita pidettiin tärkeänä. Vuonna 1916 syntynyt

Laina kirjoittaa:

“Meitä opetettiin tervehtimään vanhempia ihmisiä silmiin katsoen, niiaten ja pokaten, vastaamaan selvästi kun meiltä kysyttiin, mutta muuten ei tarvinnut jutella ei ainakaan liikoja...Pöytätavat opetettiin ruokaillessa, meillä oli pienet haarukat ja veitset niin kauan kun se katsottiin tarpeelliseksi tai kunnes itse halusimme samanlaiset kuin aikuisillakin oli.”

Lainan äiti oli käynyt ‘keitto- ja käsityökouluja’, joten pienten haarukoiden ja veitsien käyttö ei ehkä ollut ihan tavallista suomalaisissa kodeissa.

Uskonto esiintyy monen vastaajan kirjoituksissa sekä lapsuuden perheen elämän kuvauksissa että suoranaisesti kasvattamiseen liittyneenä. Monet vastaajista muistelevat äidin opettamaa iltarukousta samoin kuin pyhäpäivän viettoa. Rippikoulu huvitilaisuuksiin pääsyn rajana on hyvin yleinen muisto. Väinö laskee kasvatuksensa kuuluneeksi myös pyhäkoulun: “Kasvatukseen sisältyi sekin kun poikasena piti käydä pyhäkoulussa. Setä ja joskus isäkin vei kirkkoon”. Eelis, syntynyt 1911, kuvaa saamaansa kasvatusta:

“Isän kanssa raivasimme yli kaksikymmentä hehtaaria peltoa koskemattomasta korvesta tällä tilalla meitä kasvatettiin tekemään ahkerasti työtä. Luterilaisen kristillisyyden hengessä turvallisessa maalaishengessä.”

Auvo kuvaa uskonnollisuutta sekä yleisemmällä tasolla ‘ajan henkenä’ että osana äitinsä opetuksista:

“Minun lapsuuteni aikoihin ihmiset olivat hyvin uskonnollismielisiä, se oli heille periytynyt vanhemmiltaan ja jonka he tahtoivat myös juurruttaa omille lapsilleen. Vaikka olin pieni äidin eläessä niin kyllä hän opetti rukoukset ulkoa ja muitakin hyviä neuvoja hän opetti, vanhempien ihmisten kunnioittamisesta, käyttäytymisestä ja muuten uskonnollisessa hengessä.”

Uskonnollisten arvojen lisäksi *rehellisyteen* ohjaaminen tuli useiden vastaajien kirjoituksissa voimakkaasti esiin. Rehellisyyden on myös aikaisemmassa tutkimuksessa havaittu olevan hyvin arvostettua suomalaisessa kulttuurissa (esim. Jokinen, 1994). Arvostus näkyy vaikkapa sananlaskuissa, joissa puhutaan valheen lyhyistä jäljistä tai varoitellaan sormien koukkuun menosta, jos varastaa (Ruoppila 1954). Aukia (1984, 180) yhdistää rehellisyyden arvostamisen luterilaiseen etiikkaan ja yleensäkin kristinopin kansanomaistamiseen. Seuraavassa tekstinäytteessä Toini kuvaa saamaansa kasvatusta, jossa rehellisyydellä oli tärkeä osa:

“Kasvatuksesta vastasivat vanhempani yhdessä isä oli vähän ankarampi vaati ehdotonta rehellisyyttä ja suoruutta. Äiti oli vähän lempeämpi ja oli huumoria mukana, suoraluonteinen hänkin.”

Emman muistelo on hyvin samanlainen:

“Rehellisyyteen ja toisten huomioon ottamista painotti isä sekä äiti.... Isä sanoi opetuksessaan että köyhällä ihmisellä ei ole muuta kuin työtätekevät kädet ja muuta menetettävää kuin rehellisyytensä.”

Kasvattamisesta kirjoittaessaan vastaajat mainitsivat myös *siisteyskasvatuksen* joko kuvatessaan yleisesti saamaansa kotikasvatusta (2 vastaajaa) tai kirjoittaessaan vanhempiansa tehtävien jakautumisesta. Siisteyskasvatus oli joidenkin vastaajien mukaan erityisesti äidin aluetta. Aapeli muistelee seuraavasti:

“Siisteys oli äidille hyvin tärkeä asia, puutteellisista olosuhteista huolimatta kasvot tuli pestä aamuin illoin. Kynnet piti leikata niin usein että multakynsiä ei syntynyt eikä variksen varpaita.”

Vuonna 1923 syntynyt Helka kuvaa siisteyskasvatusta tyttöjen näkökulmasta sanoin:

“Siisteyteen opetettiin. Kädet oli pestävä, tukka kammattava kylään lähdetessä. Puhdas essu eteen (silloin käytettiin työillä aina arkipäivänä esiliinaa) eikä sukataan saaneet olla makkaralla.”

Siisteyskasvatuksella oli siis erityinen sija vastaajien kasvattamisen määrittelyssä. Vuosisadan alku, vastaajien lapsuusaika, oli Tähtisen (1992) kuvaamista kausista uskonnollisen kasvatusmoraliteetin lisäksi lääketieteellisen kasvatusmoraliteetin aikaa. Halmesvirran (1996) mukaan hygienian käsite maassamme yhdistyi mentaalihygieniaan. Tarkoituksena oli saada valistuksen kohteet, erityisesti nuoret, itse hallitsemaan ja valvomaan omia ruumiintiljojansa ja mielenliikkeitään asiantuntijoiden opastuksella. Mentaalihygienia tarkoitti puolestaan erityisesti seksuaalihygieniaa. Vaikka tämänkin tutkimuksen vastaajat kirjoittavat siisteydestä ja hillitystä käytöksestä, seksuaalisuus jää kuitenkin suuressa määrin tabuksi. Jotkut vastaajista ilmoittavat, ettei sellaisista asioista heidän lapsuudessaan puhuttu. Vuonna 1926 syntynyt Irja kirjoittaa kuvattuaan ensin käytöstapojen ja rehellisyyden opettamista:

“Kun lähdimme jonnekin äiti sanoi viimeiseksi ‘Olkaa sitten ihmisiksi.’ Hyvin tiesimme mitä se tarkoitti; ei viinaa, ei tupakkaa, ei seksiä. Viimeksimainitusta ei tosin puhuttu, mutta ehdottoman kielteinen suhtautuminen tiedettiin, synnissä ei eletty.”

Siisteys käsitettiin tulokseksi ‘sivistämisestä’ ja sen vuoksi koulunkäynnillä katsottiin olevan oma merkityksensä käytöstapojen ja siisteyden opettamisessa (ks.

Ruoppila 1954, 34; Tähtinen 1992, 248; Aukia 1984, 168–169). Auvo perustelee sisartensa kasvattajantaitoja näin:

“Minun nuorempi siskoni oli jo koulujakin käynyt ja hän osasi opettaa niin pöytä- kuin käytöstapojakin.”

Vastaajien kasvatuskuvaukset keskittyvät toiminnan ja ulkoisten puitteiden kuvaamiseen. Vain erittäin harvojen vastaajien teksteissä kirjoitetaan suoranaisesti mitään tunteista. Vuonna 1920 syntynyt Eine on siis poikkeus mainitessaan äidin rakkauden: “Äiti opetti siisteyttä ruuanlaittoa iltarukoukseksi *hellyyttä ja rakkautta*.”

6.2.5 “Kasvatus on hieno sana”

Samoin kuin Hoikkalan (1993) tutkimuksessa monet vastaajista eivät tuntuneet pitävän kasvatus-sanasta. Vuonna 1913 syntynyt Jalo kirjoittaa: “Sikäli kun sen ajan kasvatusta voi sillä nimellä nimittää, oli kummankin, niin Isän kuin Äidinkin kontolla”. Monet vetoavat vanhempiensa suureen työtaakkaan ja kertovat, Ruutin tapaan, että “työtä oli niin paljon ettei edes tullut kysymykseen, kuka ketäkin kasvattaa tai ohjaa. Esteri toteaa, että “kasvatus on hieno sana, tässä tapauksessa. Vanhempani, kumpikin suurperheen kurimuksessa, työpaineessa kasvaneita, tuskin kummemmin osasivatkaan”. Viimeisen kirjoittajan mukaan kasvattaminen olisi siis vaatinut jonkinlaista taitoa tai tietoa, sitä eivät vanhemmat noin vain osanneet tehdä. Liisa, syntynyt 1917, kuvaa saamaansa kasvatusta näin:

“Ennen ei lapsia kasvatettu kasvattamalla. Lapset ovat kasvaneet työn ohessa ja nimenomaan työhön osallistumalla. Aivan pienestä pitäen jokaisella oli jotain tekemistä. Jos muuta sopivaa tekemistä ei ollut piti ottaa kirja käteen. Jouten ei saanut olla muuta kun pyhänä.”

Lyydia on poikkeuksellinen vastaaja koska hän esittää suoraan kirjoittaessaan omasta kasvatustyöstään määrittelynsä sille, mitä kasvattaminen on:

“Mielestäni kasvattaminen ei ole mikään tehty suunnitelma, ei tietty projekti, vaan yhdessä elämistä. Vanhempi hoivaa, ohjaa, varjelee, auttaa, murehtii ja iloitsee. Lapsi kasvaa apunaan ja turvanaan siinä rohkaisu, neuvot, kiellot, käskyt, varoitukset, nuhteet ja ojennukset.”

Kasvattamiselle löytyy siis monenlaisia määrittelyjä. Vuonna 1922 syntyneen Senjan

tyttärien näkemys lienee kuitenkin poikkeuksellinen. Näin äiti muistelee tapausta:

“Irma ja Eeva tekivät kiusaa Raijalle. Raija vinkui heidän kynsissään. Minä sanoin. Älkää kiusatko. Eeva sanoi mehän vain kasvatetaan.”

6.3 Kasvatusvastuun jakautuminen

Seuraavassa luvussa käsittelen vastaajien kuvaamaa kasvatusvastuun jakautumista heidän lapsuudenkodeissaan. Samalla sivutaan myös vastaajien esittämiä syitä vastuun jakautumiselle. Vastuun jakautumista kirjoittajat kuvaavat paljolti erilaisten, heidän näkemyksensä mukaan kasvattamiseen kuuluvien tehtävien jakona isän ja äidin sekä muiden kasvattajien kesken.

Kasvatus, siihen liittyvät tehtävät ja muu työnjako limittyvät ja sekoittuvat vastaajien kirjoituksissa. Sulon vastauksessa kasvattaminen ja työn teko näyttäisivät olevan melkein pä sama asia, mutta on muistettava, että ensimmäisellä lauseella Sulo vastaa kysymykseen ‘Kenen vastuulla kasvatus oli- -?, kun taas seuraava lause on ilmeisesti vastaus kysymykseen ‘Oliko vanhemmillanne kasvatusasioissa tietty työnjako?’

“Kasvatus vastuu oli yhteinen. Isän vastuulla oli talous maanviljelys, äidin vastuulla karjanhoito taloustyöt ja lasten hoito.”

Osa vastaajista ilmoitti pääasiallisen vastuun kantajan suoraan, osasta vastuksista se oli luettavissa. Taulukossa 2 on näkyvissä kasvatusvastuun jakautuminen niiden kirjoittajien mukaan, joiden vastauksissa suoraan sanottiin pääasiallinen vastuunkantaja tai joissa mainittiin vain yksi kasvattaja (Esimerkiksi Sulon vastaus kirjattiin kohtaan ‘vanhemmat yhdessä’). Näitä kirjoittajia oli 38 (yhteensä vastaajia oli 54).

TAULUKKO 2. Kasvatusvastuun jakautuminen

Kasvatuksesta vastuussa	Vastaajien lukumäärä
Äiti	18
Isä	1
Vanhemmat yhdessä	16
Sisarukset	2
Muut	1
Yhteensä	38

6.3.1 Äidin tai isän kasvattamat

Monet vastaajat (18 vastaajaa 38:stä) kertovat äidin olleen pääasiallisesti vastuussa lasten kasvatuksesta. Varsinkin ne, jotka suoraan vastaavat kysymykseen kasvatusvastuun jakautumisesta perheessään, aloittavat vastauksensa ilmoittamalla äidin päävastuulliseksi. Näin esimerkiksi Irja : “Äidillä oli vastuu kasvatuksesta, isä oli työnsä vuoksi paljon poissa kotoa.” Isän osuus oli monesti lapsen kurittaminen, kuten Irjankin tapauksessa : “Täytyi todella olla paha rike ennen kuin isä puuttui asiaan ja silloin todella ankaralla kädellä.”

Vain Laura, syntynyt 1920, toteaa isänsä kantaneen päävastuun lastenkasvatuksesta. Hänellä on myös selitys tähän: “Äiti oli sairaaloinen kasvatus oli enemmän isän hallussa koska perhe muutti aina isän mukana “. Äiti ei kuitenkaan, edes sairaana, jättänyt kasvatusta kokonaan isän harteille vaan ”äiti kyllä neuvoi käytöstapoja.”

Useimmat vastaajat ilmoittavat työnteon syyksi isän vähäiseen osuuteen lastenkasvatuksessa. Esimerkiksi Aapelin isä toimi ilmeisesti maalarina, ainakin hän oli sitä oppia saanut. Perhe-elämää ja lasten kasvatusta Aapeli kuvaa näin:

“Kun isä pääsääntöisesti oli päivät kotoa pois, joskus viikonkin yhteen menoon jäi kasvatus äidin huoleksi kohdellen työjaossa meitä tasapuolisesti sikäli, että jokaisella oli 1 aari kerhomaata ja tiskivuorot tytöille ja lattian lakaisu pojille.”

Valtterin isä oli talvet ansiotyössä ja kasvatus pääasiassa äidin harteilla. Isä osallistui kuitenkin kasvattamiseen, mutta kasvatustehtävät oli jaettu sekä kasvatettavan että kasvattajan sukupuolen mukaan:

“Äidin vastuulla oli tapakasvatus, siisteyskasvatus, opetus- ja seurustelukasvatus, tyttöjen osalta myöskin kasvatus kotitaloustöihin. Isän kasvatusvastuu kohdistui lähinnä poikiin. Hän opetti pääasiassa miesten työntekoa”

Työ oli vastaajien kuvauksissa usein myös selitys sille, miksi heidän mielestään heitä ei oltu kasvatettu lainkaan: vanhemmat eivät paljolta työnteolta ehtineet lapsiaan kasvattaa, kuten vuonna 1915 syntynyt Ruut kirjoittaa:

“Työtä oli niin paljon ettei edes tullut kysymykseen kuka ketäkin kasvattaa tai ohjaa.”

6.3.2 Kasvatusvastuu vanhempien yhteinen

Kasvatusvastuu kuvattiin myös vanhempien yhteiseksi (16 vastaajaa). Vastaajat kirjoittavat usein vanhempien vastanneen yhdessä kasvatuksesta mutta jatkavat sitten kuvaamalla vanhempien erilaisia tehtäviä. Vastuu siis oli yhteinen – käytännön toiminnan hoiti jompi kumpi vanhemmista, yleensä äiti. Näin vastaavat erottavat käytännön konkreettisen kasvatustehtävän vastuun kantamisesta. Vuonna 1928 syntynyt maalaistalon poika, Pekka, kirjoittaa seuraavasti: "Vastuu kasvatuksesta oli vanhemmilla äiti torui ja ellei auttanut isä hoiti kurituksen ja se oli aika ankaraa siinä ei vitsaa säästely."

Useimpien sellaisten vastaajien kirjoituksissa, joissa molemmat vanhemmat ilmoitetaan vastuullisiksi lastenkasvattajiksi, vastaajat kuvaavat äidin ja isän toimineen kasvattajana eri tavoin. Paavon tapaan isän kerrottiin olleen erityisesti kurinpitäjä yhteensä yhdessätoista lapsuuden perheessä. Äidin toiminta oli tavallisesti lempeämpää. Impin jo aikaisemminkin esitetty kirjoitus kuvaa hyvin isän ja äidin kasvatustapojen eroja:

"Isäni oli perheessämme kurin pitäjä, äiti luotti enemmän hyvällä neuvomiseen, Hän otti rikkoneen lapsen kamariinsa kahdenkeskiseen puhutteluun. Siinä tunsu surua ja häpeää kun tajusi pahoittaneensa äidin mielen. Lupasin olla kiltti ja noudattaa hänen neuvojaan. Isä piiskasi armotta, varsinkin jos ei heti totellut...Isä ei antanut edes itkeä."

Piiskaus ei kuitenkaan ollut kaikkien isien kasvatukseen kuuluvaa, eivätkä kaikki äidit olleet lempeitä puheella kasvattajia. Erkin vanhemmat olivat tässä aineistossa poikkeuksellisia. Erkin kirjoituksessa ilmaisusta 'sen ajan miehiksi harvinaisen hyväntahtoinen' nähdään, että Erkki itse näki isänsä poikkeuksellisenä:

"Isä kävi läheisessä K:ssa työssä, tuli iltamyöhällä kotiin, jouduin aina olemaan äidin valvonnassa. Isä oli sen ajan miehiksi harvinaisen hyväntahtoinen, ei koskaan kurittanut millään tavoin, antoi vain hyviä neuvojaan. Sen sijaan äiti ei säästänyt vitsaa, vähäisestäkin rikkeestä jopa vahingosta sain vitsaa."

Se, kumpi vanhemmista oli enemmän läsnä, ei siis välttämättä ratkaissut sitä, kuka lasta kuritti. Hämäläinen-Forslundin (1987) mukaan äiti oli perheessä se, joka lasta kuritti. Tässä aineistossa isän kuvaaminen kurinpitäjäksi on kuitenkin huomattavasti tavallisempaa. Isän antamalla kurituksella jopa uhkailtiin lapsia isän poissa ollessa. Esimerkkinä tästä vuonna 1913 syntyneen Alinan kuvaus:

"Kasvatus oli yleensä äidin harteilla, joskus kun meni tällainen joukko liian pitkälle sanottiin että jos ette ala ihmisiksi isä antaa selkään."

Usein silloin kun kasvattaminen ymmärretään työhön opettamiseksi, vastaajat jakavat vanhempien kasvatustehtävät sukupuolen mukaan, isä opetti pojille miesten töitä ja äiti tytöille naisten. Kalle vastaa kysymykseen, oliko vanhemmillanne kasvatustiettyä tietty työnjako:

“Oli sikäli, että isä opetti hevostöissä ja metsätöissä ja talonkorjaushommissa. Äiti taas sisätöissä ja karjahommissa.”

Kaukon mukaan: “...äiti opetti tytöt työhön, isä pojat, isommat lapset opetti nuorempiaan.”

Kaikkien vastaajien lapsuudenkodeissa isän ja äidin välillä ei ollut ‘jyrkkää työnjakoa’ kasvatustehtävien hoidossa tai kasvatuksesta vastaamisessa, kuten Heikki muistelee:

“Kasvatus oli molempien vanhempien vastuulla, joka jakaantui kulloisenkin iän ja sukupuolen mukaan. Myöhemmin myöskin tehtävien laadun mukaan. Jyrkkää työnjakoa lasten kasvatuksessa ei vanhemmillamme ollut, koska molemmat hallitsivat tilan työt ja paikkakunnan ulkoiset elämäntavat.”

Onni muistelee vanhempiensa ilmeisesti epäonnistunutta avioliittoa mutta katsoo heidän kuitenkin olleen ‘lapsiin suhtautumisessaan aina yhtämieltä’. Ilmeisesti Onnin isä vetäytyi lastenkasvatuksesta tai toimi kasvattaessaan vaimonsa mielen mukaisesti. Onni toteaa tilanteen olleen ‘osittain isäni älykkyyttä’.

6.3.3 Sisarukset perheyhteisössä

Yksi aineiston miesvastaajista, vuonna 1913 syntynyt Auvo, ilmoittaa sisarukset päävastuullisiksi kasvatuksestaan. Kyseessä ei kuitenkaan ole tilanne, jossa lapsi kantaisi päävastuun toisen lapsen kasvatuksesta. Auvon äiti kuoli pojan ollessa 8-vuotias. Lapsia oli yhteensä yhdeksän, joten Auvoa 13-vuotta vanhempi sisar oli äidin kuollessa jo aikuinen. Tämän sisaren ja hänen lisäksi toisen sisarensa Auvo nimeää päävastuullisiksi kasvatuksestaan. Näin hän kirjoittaa:

“Kasvatus oli pääasiassa siskojeni vastuulla ja hyvin he hoitivatkin leiviskänsä. Nuorempi sisareni oli minua 13.vuotta vanhempi ja tarmon pesä. Kyllä veljenikin opettivat ja neuvoivat, miten olla ja elää. Sen sijaan isä harvoin puuttui itse kasvatukseen kun hän huomasi että siskot osaa kaiken hyvin. Meitä olikin kaksi neuvottavaa kun toiseksi nuorin veljeni oli pari vuotta minua vanhempi niin hänkin tarvitsi neuvoja ja ohjausta.”

Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Korkiakangas 1996, 238) on todettu nuorempien sisarusten vahtimisen ja hoitamisen olleen tämän ajan lasten tavallisimpia tehtäviä. Vaikka tämä tehtävä mielestäni ei ole varsinaisesti kasvattamisesta vastaamista, on se kuitenkin tärkeä tekijä tämän ajan kotikasvatuksessa. Nuoremman sisaruksen vahtija oli joka tapauksessa usein vastuussa vahdittavan turvallisuudesta. Emma kirjoittaa: “Hyvin nuorena sai kantaa vastuuta nuoremmista sisaruksista.”

Seitsemän vastaajista mainitsee sisaruksensa kuvatessaan lapsuutensa kasvattajia. Yksi näistä vastaajista on vuonna 1920 syntynyt Onni, joka kirjoittaa: “Kerran muistan, kun minun piti pikkusiskoä vahtia, naapuritalon agranoomin rouva sanoi äidilleni: ‘Te orjuutate tuota poikaa.’ Tehtävää en kuitenkaan ollut sellaiseksi kokenut.” (Perheessä 3 lasta poika s.1913; Onni s. 1920 ja pikkusisko s.1926) Pikkusisarusten vahtiminen ei aina kaikista ollut mukavaa puuhaa. Laura kirjoittaa näin: “Vanhimpana sain kyllä kuulla ‘iso likka eikä vahdi pienempiä’ se oli piina kun piti aina ottaa joku mukaan.” Toisaalta ei vahdittavanakaan oleminen ollut miellyttävää. Senja, syntynyt 1922, kuvaa vuotta vanhemman sisarensa tehtäviä seuraavasti:

“Maire meillä joutui pienempiä hoivaamaan Maire torui ja motkotti. Hän yritti minuakin torua. Kanteli äidille koska olin villi tyttö. Äiti näki naapurista että kiipesin puuhun. Ajattelin katsokoot nuoremmat mallia Mairesta. Hän oli kuuliainen Ja kiltti tyttö.”

Erilaisten asioiden oppiminen vanhempien sisarusten esimerkkiä seuraamalla näyttäisi myös olevan tavallista. Otan opettamisen mukaan kasvatusvastuun jakautumisen analyysin erityisesti siitä syystä, että se näyttäisi vastaajien mukaan olevan eräs kasvattamiseen kuuluvista tehtävistä (ks taulukko 1). Aune syntyi suulakihalkioisena lapsena vuonna 1919. Viipurilaisen kesälomalaisen painostuksesta hänen suulakihalkionsa leikattiin viisivuotiaana. Aunen oli vielä opittava lausumaan äänteet oikein. Tässä opettelussa Aune kirjoittaa veljiensä olleen avuksi:

“Veljeni olivat minua toistakymmentä vuotta vanhempia (Synt. 1902 ja 1906) Olin heidän lemmikkinsä. Etenkin nuorempi veljeni otti tehtäväkseen minun opettamisen. Ja hän oli senaikainen terapeutti tietämättään. Hän opetti mihin kieli laitetaan sanoessa esimerkiksi t kirjainta. Vajaassa vuodessa opin kaikki kerakkeet. Ja puhuin normaalisti.”

Vanhempien sisarusten rooli näkyy erityisesti lukemaan oppimisessa mutta myös ‘maallisemmissa’ asioissa. Lyidia muistelee:

“...me pienet tytöt saimme aikuisten kanssa istuttaa lavasta otettuja lantun ja kaalin taimia maahan. Mieleepi on jäänyt, miten sisko neuvoi pienempäänsä, että taimi piti panna juuret alaspäin multa. Enkö sitä muka tiennyt, olivathan ne juuret jo valmiiksi multaiset.”

Jotkut vastaajista kuvaavat sisaruksensa suureksi tueksi ja turvaksi jopa aikuisuuteen asti. Vuonna 1917 syntynyt Alli kirjoittaa: “Keskimmäiselle velipuolelleni olen kiitollinen ikäni. Hän kun hoivasi ja huolehti aina. Hän eli naimattomana ja oli 19 v. vanhempi minua.” Toisten muistot sisaruksista ovat ikävämpiä. Pekka kirjoittaa näin: “Meillä veljeksillä oli 5 vuotta ikä eroa, näin ollen aina nuorin oli paremmassa asemassa, joka asiassa, hän aina kanteli aivan olemattomistakin asioista vanhemmille, jotka asiaa tutkimatta hoitivat kurituksen vain saamansa tiedon pohjalta.” Impi puolestaan kirjoittaa kärsineensä vanhempien sisarustensa kiusanteosta ja pilkasta.

“Neljä vuotta vanhempi sisareni oli oikea ilkiö joka repi tukasta ja tuoppi ja väheksyi meidän nuorempien sisarusten tekemisiä. Veljissäkin oli alistajia ja masentajia, mutta he eivät käyttäneet fyysistä väkivaltaa. Laulanutkaan en ole koskaan, kun veljet ivailivat yrityksilleni laulaa: ‘Sepä meni ihan vasikkavainaan nuotilla !’, tai ‘Voitat kyllä tuolla iänellä (äänellä) variksennii.’ Kyllä siinä enimmäkseen lauluhalut lähti.”

Sisarusten merkitys ei siis rajoitu pelkästään vahtimiseen, hoitoon tai kasvattamiseen vaan he olivat osa perheen kokonaisuudesta ja vaikuttivat myös sitä kautta vastaajien saamaan kasvatukseen. Lapsen ja hänen vanhempiensa kasvatussuhdetta ei voi tarkastella ottamatta huomioon myös perheen muita lapsia. Useat vastaajista kokivat vanhempina lapsina joutuneensa kovemman kurinpidon kohteeksi kuin nuoremmat sisarukset. Vihtori ilmaisee asian näin: “...minä vanhempana poikana sain kovemman kasvatuksen verrattuna nuorempiin sisaruksiin. Minulle annettiin ‘selkäsauna’ pienestäkin rikkeestä ja nuorempain pahanteosta sain - syyllisyyden.”

Sisarusten toiminta kasvattajina näyttäisi olevan tavallisempaa perheissä, joissa ikäero lasten välillä oli suuri tai joissa oli paljon lapsia. Suurperheessä nuorimman ja vanhimman lapsen välille jää suuri ikäero, monessa näistä perheistä vanhimmat lapset olivat jo aikuisia nuorimpien syntyessä, ja toisaalta suuren lapsilauman hoitaminen vaatii useamman henkilön työpanoksen.

6.3.4 Isovanhemmat kasvattajina

Meillä tämän ajan ihmisillä on usein menneen ajan perheistä mielikuva, jossa perhe nähdään koostuvaksi suuresta lapsilaumasta, heidän vanhemmistaan ja isovanhemmista. Tässä aineistossa perheet eivät kuitenkaan olleet tämän kaltaisia vaan vain yhdeksän kirjoittajaa mainitsee isovanhempien asuneen samassa taloudessa tai olleen tekemisissä kirjoittajan lapsuuden perheen kanssa. Monien muistelijoiden isovanhemmat olivat heidän lapsuudessaan kuolleet tai asuivat kauempana. Gaunt (1996) esittää tutkittuaan ruotsalaisia 1900-luvun alun perheitä, että teollistuminen vei väkeä töihin tehtaisiin ja sillä tavoin siteet isovanhempiin katkesivat tai ainakin joutuivat koetukselle. Gaunt (ems. 270–272) kirjoittaa myös, ettei käsitys sukulaisuudesta ja sen merkityksestä ollut samanlainen kuin nykyisin, erityisesti tämä koskee työläisväestöä. Ruotsalainen aatelisto samoin kuin pitkään samalla tilalla asuneet ja tilansa omistaneet talonpojat olivat kuitenkin hyvinkin tietoisia siitä, ketkä olivat sukua ja ketkä eivät. Sitä, mikä tämän tutkimuksen kirjoittajien vanhempien käsitys sukulaisuuden merkityksestä oli, emme voi tämän aineiston perusteella päätellä. Meidän ‘tietomme’ perustuvat näiden vanhempien lasten lapsuuden muistoihin, jotka on kerrottu nykyhetkessä.

Yhdeksästä isovanhempansa mainitsevasta kirjoittajasta viisi kertoo saaneensa heiltä neuvoja ja ohjeita tai heidän muuten osallistuneen lastenlastensa kasvatukseen. Vilma muistelee isoäitinsä lisäksi äitinsä sisarta:

“Isoäitini (äidin äiti) ja tätini (äidin sisar) kasvattava vaikutus on minulle valjennut vasta myöhemmin. He olivat syvästi ja kauniisti uskonnollisia ja osasivat tyrkyttämättä kylvää vastaanottavaan mieleen hyviä siemeniä. Molemmat he olivat kokeneet raskaita asioita elämässään ja niiden kautta hioutuneet syvällisiksi persoonallisuuksiksi.”

Kallen mummo “oli kova kasvattaja”, mitä Kalle nyt sitten ‘kovalla kasvattajalla’ tarkoittaneekin, ehkä runsasta puuttumista kasvattamiseen tai kovaa kuria. Matti kertoo myös isovanhempiensa kasvatustyöstä ja pitää heidän osallistumistaan itsestään selvänä:

“Tietenkin myös isovanhemmat antoivat neuvoja ja varoituksia vedoten – aivan oikein – elämän kokemuksiinsa.”

Impin ukki oli selvästi se henkilö perhepiirissä, jolla oli aikaa pienelle tytölle. Ukki onkin se henkilö, jota Impi muistelee kaikkein lämpimimmän:

“Ukki eli vielä kun olin noin nelivuotias. Aikuiset sanoivat että ukki horisee, mutta minä pidin ukista enemmän kuin isästä. Ukki piti sylissään tai otti viereensä

ruokaunille. Hän kertoi aikuisten käsittämättömistä asioista kuten tuulimyllyn napatukkipuusta jonka typerä kasakka oli ukin tietämättä kaatanut.”

Hellyyden ja ajan tarjoamisen lisäksi ukki siis kertoi asioista ja opetti Impiä. Neljä kirjoittajaa kuitenkin vain mainitsee isovanhempien olleen elossa heidän lapsuudessaan. Kasvattamiseen isovanhemmat eivät näissä muistoissa suoranaisesti osallistu. Esimerkiksi Maila vain mainitsee, että isovanhempia piti teititellä. Kaukon muistoissa hänen isoisänsä on aivan toisenlainen kuin Impin, kuva uskonnollisuudesta on myös täysin erilainen kuin Vilman muisteloissa:

“... Niinpä meillä oli isän isä joka ei suvainnut lasten leikkejäkään, kun me pienet näimme koulussa olevien leikkivän. Ja me leikimme esim. Pikkuinen paimen nyt kenkäsi jne. sanoi hän veisatkaa virsiä.”

6.3.5 Muut kasvattajat

Vaikka isovanhemmat eivät useimmissa perheissä olleet enää elossa vastuuta kotikasvatuksesta olivat jakamassa yhdeksässä perheessä muutkin henkilöt kuin edellä käsiteltyt. Nämä muut kasvattajat eivät kuitenkaan olleet päävastuullisia lasten kasvatuksesta muille kuin Ainolle, jonka molemmat vanhemmat olivat kuolleet. Useimmissa tapauksissa tämä ‘muu kasvattaja’ oli äidin naimaton sisar (seitsemän kirjoittajaa muistelee tätiään). Nämä tädit olivat monesti käyneet kouluja ja pyrkivät siellä saamansa opin mukaisesti ‘sivistämään’ sisarensa lapsia. Laina kirjoittaa:

“Äidilläni oli yksi häntä vanhempi sisar (farmaceutti), joka esim Riihimäellä asui luonamme ja hän pyrki kovasti meitä kasvattamaan, erikoisesti opettamaan kieliä. Hän oli meidän lasten mielestä hieman erikoinen neiti-ihminen ja valitettavasti emme paljoa häntä kuunnelleet, kyllä se olisi hyvää tehnyt.”

Esterin perheessä täti, naimaton kunnankätilö, opetti lapsille peruskäytöstapoja. Tosin Esteri toteaa, että tädin opit “eivät juuri tuottaneet tulosta, ne tuntuivat hienostelulle.”

Venlan tapauksessa täti sai myös kurittaa sisarensa lapsia:

“Joskus piiskasi naapurissa asuva tätini. En muista miksi. Mutta hän sanoi: “Joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa” tai “Joka kuritta kasvaa, se kunniaa kuolee”. Tätini piiska kasvatti katkeruutta. Minusta se ei ollut oikeutettua, että sivulliset tarttuivat piiskaan.”

Venla piti tätiään ‘sivullisena’, ainakaan ei niin läheisenä sukulaisena, että hänellä olisi ollut kuritusoikeutta. Tästä voitaisiin ehkä päätellä, että Venlan käsityksen mukaan lasten kasvatuksen olisi pitänyt tapahtua ydinperheen sisällä.

Kaikissa perheissä ei Venlan käsitystä olisi kuitenkaan allekirjoitettu. Ilmaria kasvattivat myös 'piikat ja trenkit', jotka " antoivat oman lisänsä 'pohjasivistykseen'." Väinön kasvatukseen osallistuivat 'kaikki aikuiset', joita Väinön lapsuuden perheessä olikin paljon:

" Vielä 1920 luvulla oli taloudessa isän vanhemmat ja setäni. Hänellä ei ollut vaimoa. Ei silloin lasten kasvatusta eritelty. Eikä käsittäakseni mitään erikoisempia kasvatustapoja ollut. Vanhemmat ja muut perheen aikuiset neuvoivat nuoria, että heistä tulisi kunnan kansalaisia."

Käytännössä näyttäisi siis siltä, että vaikka vastaajat ilmoittavat jomman kumman vanhemmistaan päävastuulliseksi, niin monen muistoista löytyy myös muita kasvattajia, sisaria, tätejä, isovanhempia. Päävastuullisia he eivät ole mutta vastaajien mielestä kasvatukseen tai ainakin lapsen hoitoon osallistujia. Joka tapauksessa heidän toiminnallaan on ollut merkitystä sille, minkälainen ihminen vastaajasta on tullut. Ylermi kuvaa kotikasvatustaan näin:

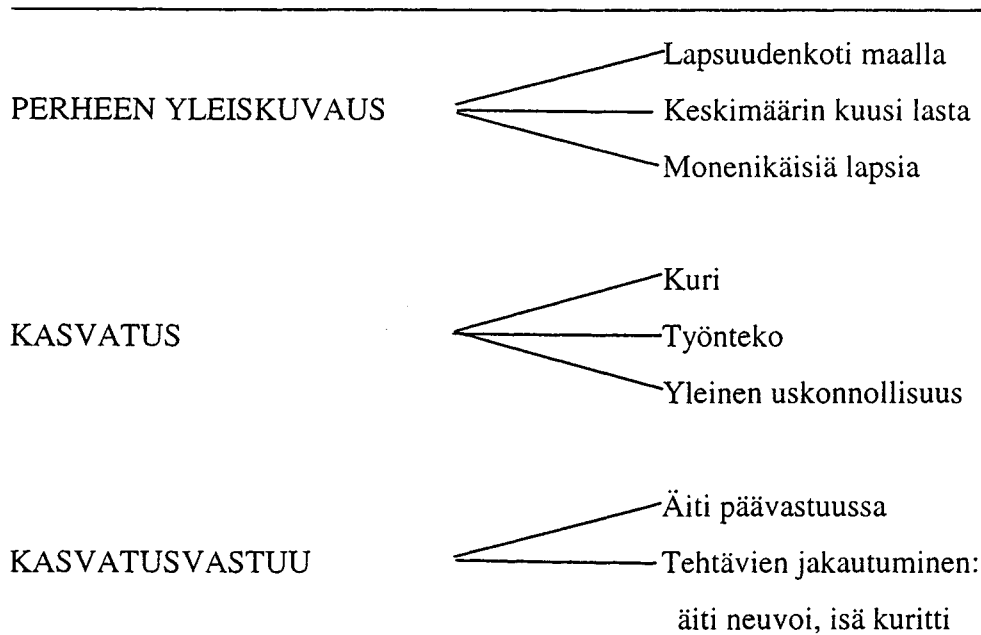
"Lasten kasvatusta kodissamme oli pääasiassa isän ja äidin, mutta siihen tavallaan osallistuivat myös muori ja vaari, eli isoäiti ja isoisa. Kasvatukseen osallistuivat vielä kolme tatiä (äidin naimattomia sisaria, jotka olivat isovanhempien hoitajina tilan vanhemmassa rakennuksessa.) Äiti antoi käskyjä ja määräyksiä talon sisäisissä töissä ja isä kaikissa ulkotöissä. Mamma ja pappa olivat molemmat kivullosia, joita tädit hoitelivat ja komentelivat meitä kantamaan puita ja vettä sisälle tupaan."

Lyydia kertoo koko kyläyhteisön osallistumisesta hänen ja hänen sisarensa kasvatukseen. Kyläyhteisön toiminta Lyydian kuvaamana tuntuu keskittyvän kovasti lasten yhteiseen toimintaan ja heidän käyttäytymisensä kontrollointiin. Seuraavassa Lyydian kuvauksen olennaiset osat:

"Kyläyhteisössä tunnetaan toinen toisensa, naapuri kantaa vastuuta naapurista. - - - Postineiti näki toimiston ikkunasta meidän kiikkuvan vaakasuuralla männynoksalla ja soittaa isälle: 'Tytöt kiikkuvat puussa, putoavat.' Isä vastasi: 'Antaa keikkua, oppivat': Tai kunnantuvan vahtimestarimurmu kommentaa: 'Tytöt etemmäs kaivon kannelta'. Ja tien vastapäiseltä puolelta kunnan kättilö käy kantelemassa (ilmoittamassa), että tytöt ovat heittäneet lunta hänen rappusilleen."

6.3.6 Yhteenveto tuloksista

Seuraava yhteenveto on yleistys vastaajien lapsuuden kodin antamasta kasvatuksesta. Yhteenvedosta on siis jätetty pois poikkeukselliset tapaukset.

KUVIO 2. Yhteenveto tuloksista

Vastaajien lapsuudenkoti sijaitsi maalla vaikka vanhemmat eivät aina olleetkaan maanviljelijöitä. Joka tapauksessa perheissä oli paljon töitä, joiden tekemiseen tarvittiin myös lasten työpanosta. Perheissä oli keskimäärin kuusi lasta, mutta monien vastaajien sisaruksia kuoli lapsena. Lapsia oli perheissä hyvin monen ikäisiä. Isovanhemmat olivat kuolleet tai he asuivat kaukana.

Kurin pitäminen ja työhön opettaminen olivat tavallisimmat kasvatukseen liitetyt asiat. Uskonnolla oli tärkeä tehtävä sekä yleisen uskonnollisuuden (esim. lepopäivän pyhitys) että raamatun kasvatusohjeiden (esim. "Joka kuritta kasvaa...") kautta.

Kasvatuksesta vastasi äiti. Niissäkin tapauksissa, joissa vastaajat ilmoittavat molempien vanhempien vastanneen kasvatuksesta, kasvattamiseen liitetyt tehtävät jakautuivat vanhempien kesken. Äiti neuvoi ja isä kuritti. Työhön oppimisen ajateltiin tapahtuvan mallia seuraamalla ja lapselle työtehtäviä antamalla. Erityistä opetusta vaativat lukeminen ja laskeminen. Vanhemmat sisarukset vahtivat nuorempia sekä opettivat ja neuvoivat näitä. Kurittamiseen he eivät osallistuneet.

7 POHDINTA

Päällimmäisenä vaikutelmana aineiston kirjoituksissa on työnteon paljouden ja raskauden kuvaaminen. Vastaajat kertovat työnteosta silloinkin, kun heiltä kysytään lasten kasvatuksesta. Kasvattaminen ei näyttäydy kovinkaan tiedostettuna toimintana ja vastuunjako kasvattamisessa muuttuu enemmänkin työnjaoksi erilaisten lapsiin liittyvien tehtävien hoidossa. Karkeasti sanottuna kasvattamisen tavoitteena näyttäisi olevan monesti joko lasten pitäminen työnteossa tai heidän pitämisensä pois aikuisten työnteon tieltä.

Vastaajien kirjoitukset ovat kuitenkin tämän hetken tuotosta. Tuotokseen vaikuttavat ainakin itse muistaminen, sen aikuisena tapahtuva tulkinta (esim. mikä muistamassani vanhempieni toiminnassa oli kasvatusta) ja mahdollisesti sen päättäminen, mitä aiheesta on suotavaa kirjoittaa. Museovirastolle menevä kirjoitus menee tavallaan 'julkisuuteen'. Vastaajan on mahdollista esittää vanhempiensa toiminta parhain päin tai vaikkapa 'kostaa' kokemansa vääryydet. Monet esimerkiksi muistelevat jonkin sisaruksensa olleen isän tai äidin 'lellilapsi' kirjoittajan itsensä kärsiessä liiallisesta ja epäoikeudenmukaisesta kurituksesta. Vastaajat käyttävät myös ilmaisuja ja niiden myötä käsitteitä, joita ei käsittäkseni ollut vielä heidän lapsuutensa aikana. Tällaisesta esimerkkinä 'rajojen asettamisesta' kirjoittaminen. Ymmärtääkseni ennen puhuttiin vain 'kurista', kun taas nykyisin on suositumpaa sanoa, että lapsille olisi 'asetettava rajat'. Tämän aineiston vastaajat kirjoittavat kuitenkin hyvin usein nimenomaan 'rajojen asettamisesta'.

Vastaajat kirjoittavat yleensäkin hyvin tiukasti omasta näkökulmastaan, faktoihin pitäytyen, pohdiskelun jäädessä hyvin vähälle. Joidenkin vastaajien kirjoituksia voisi luonnehtia jopa itsekeskeiseksi. Esimerkiksi Helmi, syntynyt 1925, kuvaa lapsuuden perhettään: "Meitä sisarusia oli yhdeksän, *kaikki eivät ehtineet syntyä Karjalassa*, pari nuorimmaista on syntynyt Alavudella. Karjalasta lähdettäessä talvisodan jälkeen meitä oli kuusi sisarusta. *Me vanhemmat sisarukset, 3-4, saimme viettää lapsuutemme kotona.*

Nuoremmat siellä syntyneet eivät muista sieltä mitään.”(Kursivoinnit kirjoittajan). Hän ymmärtää kodiksi vain sen, mikä hänelle itselleen on ollut koti.

Vastaajat eivät kuitenkaan ole ainoita, jotka katsovat mennyttä aikaa nykypäivän näkökulmasta, sillä vaikka tässä tutkimuksessa ei suoranaisesti verrata mennyttä kotikasvatusta (sellaisena kuin vastaajat sen kuvaavat) tämän hetken kasvatukseen, vertaileva aspekti on implisiittisesti läsnä. Minä itse nykyajan vanhempana tarkastelen kertomuksia, selvityksiä ja kuvauksia menneestä kasvatuksesta, enkä voi olla vertaamatta siihen, mitä nyt on ja mitä olen itse kokenut. Toisaalta usein sellaisissa tutkimuksissa, joissa keskitytään nykyhetken tarkasteluun, verrataan nykyistä menneeseen tarkemmin käsittelemättä sitä, mitä mennyt oikeastaan on. Kirjoitetaan muutoksesta olettaen, että kaikille on selvää mikä oli ‘lähtötilanne’ tai että sen selvittäminen ei ole tarpeellista.

Tässä tutkimuksessa nykyaika ja sen vertailu menneeseen vaikuttaa ainakin siten, että nykyaika määrittelee niitä seikkoja, jotka katson tarkastelun arvoisiksi. Huomaan kiinnittäväni huomiota niihin piirteisiin, jotka minun oman kokemukseni mukaan ovat melkein eksoottisia, esim. kurinpito remmillä lyöden tai pienten lasten työnteko. Luultavasti myös vastaajat ovat tietoisia siitä, että nämä seikat ovat kertomisen arvoisia, niillä on ‘uutisarvoa’.

Toisaalta vastaajat kirjoittavat ‘yleisesti hyväksytysti’. Mielestäni paljosta työnteosta kirjoittaminen saattaa olla tällainen asia. Heidän vastauksistaan on luettavissa voimakas työnteon arvostaminen. Vaikutelma kiteytyy joidenkin kirjoittajien kohdalla ajattelutapana: ‘me olemme aina tehneet kovasti työtä, me olemme kunnan ihmisiä’. Ankarasta työnteosta kertominen voi olla myös osa sankaritarinaa. Lapsuus kuvataan kovaksi työteoksi, mutta itse asiassa kirjoittaja pitää sitä hyvänä, koska hän selviytyi ja hänestä kasvoi ‘kunnan ihminen’. Työnteon korostamista voisi pitää myös diskursiivisena siinä mielessä, että koska työtä piti olla ja joutilaisuus oli pahe, työn paljoudesta puhuminen oli myös merkki normaaliudesta, kuulumisesta joukkoon ‘kunnan ihmiset’. Mukana on myös tähän työnteon korostamiseen humoristisesti suhtautuva Alina, joka kertoo seuraavan tapauksen:

“Muistan erään jutun kun talossa oli useampi tyttö ja aina piti jotain tehdä, sillä kerralla oli kai joku välipää ettei ollu sopivaa työtä. Emäntä sanoi tytöille kun näki isännän tulevan tupaan huajukaa edes aina arkipäivänä piti jotakin tehdä jouten ei saanu olla, se oli niin luonnollista se työn teko.”

Verrattuna kirjallisuuden määritelmiin kasvattaminen määrittyy varsin kapeasti vastaajien kirjoituksissa. Kasvatustieteen näyttäisi olevan pääasiassa kurin pitoa, työhön opettamista ja ehkä neuvojen antamista. Saattaa kuitenkin olla, että kapea määrittäminen on seurausta siitä, että kasvatukseen määrittelyä ei vastaajilta suoraan pyydetty. On hyvin mahdollista, että haastatteleamalla ja asiaa tarkemmin kyselemällä vastaajien käsitys kasvattamisesta näyttäisi toisenlaiselta. Toisaalta kasvatuksesta kyseltäessä törmätään usein ongelmiin: ihmiset liittävät kasvatukseen ja sitä käsitteleviin sanoihin merkityksiä, jotka aikaan saavat jonkinlaisen vastenmielisyyden vastaajassa. Kyseessä saattaa olla vaikkapa miellelyhtymäketju: 'kasvatus - koulu - hyvä, oikea vastaus', josta sitten seuraa se, että vastaajat olettaa kysyjällä olevan mielessä jokin 'oikea vastaus' tai ainakin, että kysyjän tarkoituksena on verrata vastaajan antamaa vastausta johonkin 'hyvään ja oikeaan vastaukseen'.

Vastaajien kirjoituksissa näkyvä kasvatustieteen ajattelu liittyy melko konkreettisiin asioihin. Keskitytään siihen, miten lapsen kanssa toimitaan, ei niinkään siihen, mitä tietoisesti, harkinnan kautta on päätetty tehtäväksi. Toisin sanoen kasvatustietoisuus (ks. Hirsjärvi 1981) vaikuttaa vähäiseltä.

Yleensä vastaajat eivät pohdi vanhempiensa kasvatustoiminnan syitä. He eivät kysele, miksi äiti tai isä toimi niin kuin toimi. Omien vanhempien tekojen syiden pohdinta johtaisi helposti heidän tekojensa oikeutuksen kyseenalaistamiseen, mikä taas voi olla vastaajalle vastenmielistä. Vanhemmat, toimivat he sitten kasvattajina miten tahansa, kuvataan 'hyvinä ihmisinä'. Kasvatustoiminnan pohdinta tulee mahdollisesti esiin vasta kerrottaessa omasta kasvattajana toimimisesta, kuten Irjan kohdalla: "Tunsin syyllisyyttä jos lapset eivät totelleet. Olin epäonnistunut kasvattajana, vaivuin syviin itsetutkiskeluihin."

Vastuunjako ja työnjako ovat vastaajien kirjoituksissa hyvin lähellä toisiaan. Epäilen kuitenkin, ettei tilanne suuresti poikkea nykyisestäkään kasvatustieteen ajattelusta, ainakaan siitä ajattelusta, joka näkyy tiedotusvälineissä käytävässä keskustelussa. Menneen ajan kasvatuskuvauksista kuitenkin suurimmaksi osaksi puuttuu ns. tasa-arvoliturgia, joka joissakin tapauksissa tuo nykyisin mukanaan tilanteen, jossa kasvattamisesta puhuttaessa kiistellään lopuksi siitä, kuka 'joutuu' vaihtamaan vaipat. Työnjako sukupuolen mukaan näyttäisi olleen vallitsevan ideologian mukaista mutta käytännössä työjaossa oli 'joustonvaraa', jos perheessä ei esimerkiksi ollut tyttöjä, pojat

opetettiin 'naisten töihin'.

Tämän aineiston perusteella ei näytä olevan perusteita puhua nostalgisesti entisten aikojen hyvästä kasvatuksesta ja lasten vanhempien nykyistä suuremmasta kasvatusvastuusta. Kasvattamisen asemesta, 1910–1930 syntyneiden vastaajien vanhempien aika ja voimat näyttäisivät menneen työntekoon. Ehkäpä nostalginen puhe menneestä tarkoittaakin oikeastaan sitä, että entiset kasvatustavoitteet, erityisesti nöyrä, kuuliainen ja tottelevainen (huomaamaton?) lapsi, olisivat meille aikuisille 'helpompia'.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tarkastella sitä, miten nämä vastaajat kuvaavat omaa kasvatustoimintaansa. Vanhempien lisäksi, entisaikojen tätien, sisarusten ja isovanhempien tilalle tulevat ammattikasvattajat, opettajat ja päiväkodinhenkilökunta. Miten vanhemmat kuvaavat vastuunjakoa heidän kanssaan? Luultavasti vastaajat pohtivat enemmän myös sitä, mitä he kasvattamisella oikeastaan tarkoittavat.

LÄHTEET:

- Ahponen, P. & Järvelä, M. 1983. Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Porvoo: WSOY.
- Alanko, A.-L. 1997. Kotiveräjältä maailman turuille. Kansalliset kasvatusaatteet Immi Hellénin runoissa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 35.
- Apo, S. 1993. Kirjoittavat kertojat. Teemakirjoittaminen – folkloristiikan “näkymätön” aineistonhankintamenetelmä. *Elias* 4, 12–15.
- Aukia, M. 1994. Perinteisestä kotikasvatuksesta Suomen maaseudulla. Teoksessa M. Ojala (toim.) *Varhaiskasvatustutkimus Suomessa*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliiton Julkaisu 71. 163-181.
- Baddley, A. D. 1997. *Human memory: theory and practice*. Hove: Psychology Press.
- Camps-Cura, E. 1998. Transitions in women’s and children’s work patterns and implications for the study of family income and household structure: A case study from the Catalan textile sector (1850-1925). *History of the Family*, 3(1). Saatavilla WWW-muodossa <URL:http: www.epnet.com/ehost/finland>. 5.1.2000.
- Chase-Lansdale, L. P. & Vinosvki, M. A. 1995. Whose responsibility ? An historical analysis of the changing roles of mothers, fathers, and society. Teoksessa P. L. Chase-Lansdale & J. Brooks-Gunn (toim.) *Escape from poverty. What makes a difference for children ?* New York: Cambridge University Press, 11–37.
- Cole, M. 1990. Preface. Teoksessa D. Middleton & D. Edwards, *Collective remembering*. London: Sage, vii–ix.
- Fanagan, P. F. & Horn, W. F. 1996. How Congress can protect the rights of parents to raise their children. *Issues Bulletin* No.227, July 23. Saatavilla www -muodossa <URL:http://www.heritage.org/library/categories/family>. 21.5.1999.
- Fox Harding, L. M. 1996. ‘Parental responsibility’: the reassertion of private patriarchy ? Teoksessa S. E. Bortolaia (toim.) *Good enough mothering ? Feminist perspectives on lone motherhood*. London: Routledge, 130–147.
- Gaunt, D. 1983/1996. *Familjeliv i Norden*. Tukholma: Gidlund.
- Grönfors, M. 1982. *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. Porvoo: WSOY.
- Henderson, J. I. 1981. *The concept of responsibility and its place in moral education*. Väitöskirja. University of California, Berkeley. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms International.

- Hirsjärvi, S. 1981. Aspects of consciousness in child rearing. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 43.
- Hirsjärvi, S. (toim.) 1982. Kasvatustieteen käsitteistö. Helsinki: Otava.
- Hirsjärvi, S. 1987. Johdatus kasvatustieteeseen. 2.painos Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1991. Johdatus kasvatustieteeseen. Porvoo: WSOY.
- Hoikkala, T. 1993. Katoaako kasvatusta, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Helsinki: Gaudeamus.
- Huttunen, J. 1990. Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. *Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 77.
- Huttunen, J. 1998. Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Teoksessa L. Laurinen (toim.) *Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatusta ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina.* Jyväskylä: Atena, 36–66.
- Hägglund, K. 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. *Historiallisia tutkimuksia* 179. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Hämäläinen-Forslund, P. 1987. Maammon marjat. Entisaikain lasten elämää. Porvoo: WSOY.
- Jallinoja, R. 1997. Moderni säädyllyisyys: aviosuhteen vapaudet ja sidokset. Helsinki: Gaudeamus.
- Jensen, A.-M. 1998. Parenthood and childhood in the Scandinavian countries. Challenges of responsibility. *Childhood* 5(1), 55–67.
- Jokinen, K. 1994. Cultural uniformity, differentiation, and small national cultures. *Cultural Studies* 8(2), 208–219.
- Juhila, K. 1996. Muistot resurssina. Entisten asunnottomien menneisyyspuheiden tarkastelua. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila. *Merkitykset ja vuorovaikutus.* Tampereen yliopisto. Väitöskirja. *Acta Universitatis Tampereensis*, sarja A vol.50, 185-202.
- Kaarninen, M. 1995. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Korkiakangas, P. 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. *Kansatieteellinen arkisto* 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Koskinen, S., Martelin, T., Notkola, I.-L., Notkola, V. ja Pitkänen, K. (toim.) 1994. Suomen väestö. Helsinki: Gaudeamus.

- Knuutila, S. 1994. Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan. Tietolipas 129. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kvale, S. 1996. *InterViews. An introduction to qualitative research interviewing.* Thousand Oaks, CA: Sage.
- Laaksonen, P. 1993. Kansa ja Kansanrunousarkisto. *Elias* 4,2–7.
- Lamb, M. E. 1986. The changing role of fathers. Teoksessa M. E. Lamb (toim.) *The father's role. Applied perspectives.* New York: Wiley, 3–27.
- Lamb, M. E. 1999. Parental behavior, family processes, and child development in nontraditional and traditionally understudied families. Teoksessa M. E. Lamb (toim.) *Parenting and child development in 'nontraditional' families.* New Jersey: Erlbaum, 1–14.
- Le Goff, J. 1992. *History and memory.* New York: Columbia University Press.
- Lehti, Y. 1961. Kasvatustavoitteista. *Suomen nainen* n:o 4, 2–3.
- Magnusson, S. G. 1995. From children's point of view: Childhood in nineteenth-century Iceland. *Journal of Social History*, 29(2). Saatavilla [www -muodossa <URL:http://www.epnet.com/ehost/finland>](http://www.epnet.com/ehost/finland). 3.9.1999.
- Marin, M. 1994. Perhe ja moraali: vuosisata perhekeskustelua. Teoksessa J. Virkki (toim.). *Ydinperheistä yksilöllistyviin perheisiin.* Porvoo: WSOY, 10–24.
- Middleton, D. & Edwards, D. 1990. Conversational remembering: A Social Psychological Approach. Teoksessa D. Middleton & D. Edwards, *Collective remembering.* London: Sage, 23–45.
- Määttänen K. & Nevanlinna T. 1996. Esipuhe. Teoksessa K. Määttänen & T. Nevanlinna (toim.) *Muistikirja: jälkien jäljillä.* Tutkijaliiton julkaisuja 80. Helsinki: Tutkijaliitto, 6–11.
- Nurminen, E. & Roos, J.-P. 1992. Models of parenting: between generations and classes. Teoksessa U. Björnberg (toim.) *European parents in the 1990s: Contradictions and comparisons.* New Brunswick: Transaction.
- Pitkänen, K. 1994. Suomen väestön historialliset kehityslinjat. Teoksessa S. Koskinen, T. Martelin, I.-L. Notkola, V. Notkola ja K. Pitänen (toim.) *Suomen väestö.* Helsinki: Gaudeamus, 19–63.
- Pohjola, K. 1999. *Naisten salaiset maailmat.* Jyväskylän yliopisto. SoPhi.
- Pulkinen, L. 1994. Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa J. Virkki (toim.). *Ydinperheistä yksilöllistyviin perheisiin.* Porvoo: WSOY, 25–45.
- Pulkinen, L. 1997. Vanhemmat laiminlyövät lapsiaan. *Helsingin Sanomat* 9.2.1997

- Russell, G. 1986. Primary caretaking and sharing fathers. Teoksessa M. E. Lamb (toim.)
The father's role. Applied perspectives. New York: Wiley, 29–57.
- Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muistaminen.
Tampere: Vastapaino
- Storå, N. 1982. Postitse tapahtuva perinnekeruu, antropologisia näkökohtia
kyselylomakemenetelmään. Teoksessa P. Suojanen & L. Saressalo (toim).
Kulttuurin kenttätutkimus. Tampereen kansanperinteen laitoksen julkaisuja 9.
Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos. 195–208.
- Tulving, E. 1985 How many memory systems are there? *American Psychologist* 40,
385–398.
- Tähtinen, J. 1992. Miten kasvattaa pikkulapsia. Kasvatusmoraliteetin ja -suuntausten
lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850-1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-
oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana. Turun yliopiston kasvatustieteiden
tiedekunta. Julkaisusarja A:157.
- Virtanen, L. 1988. Suomalainen kansanperinne. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura.
- Vähämäki, J. 1996. Muistiinpanoja. Teoksessa K. Määttänen & T. Nevanlinna (toim.)
Muistikirja: jälkien jäljillä. Tutkijaliiton julkaisuja 80. Helsinki: Tutkijaliitto, 53–65.

Liite 1

46. Kuvailkaa saamaanne kotikasvatusta. Missä vietitte lapsuutenne (paikkakunta, kylä tai kaupunginosa)? Mitkä olivat vanhempienne ammatit? Montako lasta perheessänne oli? *Kenen vastuulla kasvatus oli lapsuudenkodissanne? Oliko vanhemmillanne kasvatusasioissa tietty työnjako? Mitkä asiat olivat äidin, mitkä isän vastuulla? Miten muut perheenjäsenet osallistuivat kasvatukseen (isovanhemmat, sisarukset, muut sukulaiset, palkolliset)? Entä perheen ulkopuoliset?* Miten lapsen ikä vaikutti kasvatukseen; kasvatettiin eri-ikäisiä eri tavoin? Missä asioissa erot näkyivät? Kertokaa esimerkkejä.

7. Millaisia sääntöjä ja kieltoja lapsille asetettiin? Miten käytöstapoja ja pöytätapoja opetettiin? Kuinka paljon lapset saivat liikkua kodin ulkopuolella (tovereiden luona, huvitilaisuuksissa jne.) ja kuinka siellä tuli käyttäytyä? Miten siisteyttä opetettiin? Miten lasten tuli käyttäytyä muita kohtaan (vanhempien kunnioitus, toisten huomioonottaminen)? Miten vanhempanne perustelivat säännöt ja kiellot lapsille?

48. Millaisia velvollisuuksia vanhempanne asettivat lapsille? Tuliko lasten osallistua talon töihin tai kodin kunnossapitoon (esim. siivoamiseen tai muihin kotitöihin)? Antoivatko vanhempanne viikkorahaa tai muuta palkkiota työstä? Tekivätkö lapset töitä kodin ulkopuolella palkkaa vastaan? Saitteko käyttää rahan mielenne mukaan vai ohjasivatko vanhempanne rahankäyttöä? Millä tavoin? Kertokaa esimerkkejä.

49. Opetettiin lapsille kotona erityisiä tietoja tai taitoja? Millaisten asioiden osaamista vanhempanne pitivät tärkeänä? Saivatko lapset osallistua perheen päätöksentekoon? Millaisissa asioissa (esim. ruoka, vaatteet, leikkikalut jne.)? Viettivätkö vanhempanne vapaa-aikaa yhdessä lasten kanssa? Millä tavoin? Mitä asioita vanhemmat ja lapset tekivät yhdessä? Kuinka kauan lapset olivat vanhempiensa määräysvallan alaisia?

(Kursivointi kirjoittajan)

Liite 2

Vastaaajien keksityt nimet aakkosjärjestyksessä ja heidän diaarinumeronsa:

Aapeli: MV:K39/114

Aino: MV:K39/266

Alina: MV:K39/217

Alli: MV:K39/452

Aune: MV:K39/267

Auvo: MV:K39/183

Akseli: MV:K39/364

Armas: MV:K39/263

Eelis: MV:K39/619

Eine: MV:K39/331

Elna: MV:K39/251

Emma: MV:K39/300

Esteri: MV:K39/358

Erkki: MV:K39/66

Heikki: MV:K39/176

Heino: MV:K39/504

Helka: MV:K39/629

Helmi: MV:K39/292

Ilmari: MV:K39/861

Impi: MV:K39/406

Irja: MV:K39/496

Jalo: MV:K39/131

Julia: MV:K39/229

Kalle: MV:K39/749

Kauko: MV:K39/509

Kerttu: MV:K39/301

Laina: MV:K39/466

Laura: MV:K39/638

Lilja: MV:K39/194

Lyydia: MV:K39/361

Maija: MV:K39/100

Maila: MV:K39/649

(jatkuu)

Matti: MV:K39/240
Oiva: MV:K39/307
Onni: MV:K39/233
Paavo: MV:K39/16
Pentti: MV:K39/223
Pekka: MV:K39/348
Risto: MV:K39/799
Ruut: MV:K39/490
Senja: MV:K39/695
Sohvi: MV:K39/247
Sulo: MV:K39/664
Toini: MV:K39/479
Usko: MV:K39/314
Valtteri: MV:K39/50
Venla: MV:K39/95
Vieno: MV:K39/38
Vihtori: MV:K39/658
Vilho: MV:K39/822
Vilma: MV:K39/390
Väinö: MV:K39/182
Ylermi: MV:K39/723
Yrjö: MV:K39/7